

(2568) จักรวาลทัศน์ชาติพันธุ์. ประสิทธิ์ ลีปรีชา (บรรณาธิการ). เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

จักรวาลทัศน์ ชาติพันธุ์ม้ง

ประสิทธิ์ ลีปรีชา

จักรวาลทัศน์ (cosmology) มีความสำคัญอย่างยิ่งในสังคมม้ง จักรวาลทัศน์อาจแบ่งได้เป็นสองระดับที่ความสัมพันธ์กันแนบแน่น นั่นคือในระดับของความคิดและความเข้าใจที่แฝงอยู่ในนิทาน ตำนาน เรื่องเล่า การละเล่น และบทสวดในพิธีกรรมต่างๆ กับอีกระดับหนึ่งคือปฏิบัติการที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตประจำวัน เป็นต้นว่า การทำพิธีกรรม การปฏิบัติตนในชีวิตประจำวัน และการปฏิบัติต่อธรรมชาติ

เนื้อหาที่นำมาเรียบเรียงในนี้ได้จากประสบการณ์ตรงของผู้เขียนที่เติบโตและมีโอกาสเข้าร่วมในพิธีกรรมต่างๆ ของชาวม้งมาตั้งแต่เด็กกับการสอบถามจากผู้รู้และผู้ประกอบพิธีกรรมทั้งในประเทศไทยและสหรัฐอเมริกา รวมทั้งการค้นคว้าจากเอกสารและแหล่งข้อมูลอื่นที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ ด้วยข้อจำกัดของพื้นที่ ในที่นี้จึงเลือกเพียงบางประเด็นที่สำคัญมานำเสนอเท่านั้น

ประวัติศาสตร์ และข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับม้ง

ม้ง (Hmoob/ Hmong)¹ เป็นชื่อที่กลุ่มชาติพันธุ์ข้ามชาติซึ่งอาศัยอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของจีน ภาคเหนือของพม่า ลาว เวียดนามและไทยใช้เรียกตนเอง อย่างไรก็ตาม ในบริบทของประเทศจีนนั้นม้งเป็นเพียงหนึ่งในกลุ่มย่อยของชนชาติเหมียวจึงมักจะถูกชาวจีนและคนอื่นเรียกว่า “เหมียว” (苗) โดยรากศัพท์ดั้งเดิมแล้วคำว่า “เหมียว” ในภาษาจีนแปลว่าต้นข้าวอ่อน หน่อ และวัชพืช กับแปลงนา ซึ่งหมายถึงคนทำนา ลูกของแผ่นดินหรือชนพื้นเมืองดั้งเดิม

¹ ภาษาม้งในบทความนี้จะใช้ระบบตัวเขียน Romanized Popular Alphabet (RPA) ที่สร้างขึ้นโดยคณะมิชชันนารีที่ทำงานเผยแพร่ศาสนาในประเทศลาวและไทยเมื่อปี 1953 ซึ่งเป็นที่นิยมกันในหมู่คนม้งในประเทศต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และในประเทศตะวันตก อย่างไรก็ตาม ม้งในประเทศไทยมีสองกลุ่ม คือ **ม้งเดือ** (Hmoob Dawb) และ **ม้งจั่ว** (Moob Ntsuab) แต่ในที่นี้จะใช้การเขียนเป็นภาษาม้งเดือเท่านั้น

แต่ในบริบทยุคหลังมานั้นคำว่า “เหมียว” หรือ “แม้ว” มักถูกนำมาใช้ในความหมายเชิงดูถูกทางชาติพันธุ์เพราะมีนัยของความเป็นกลุ่มชนบนภูเขาที่ล้าหลังกับข้อคำถามหลักที่ว่ากลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีประวัติศาสตร์หรือจุดกำเนิดมาจากที่ไหนกันแน่ ทั้งนักวิชาการจีนที่เน้นแนวศึกษากลุ่มชาติพันธุ์แบบการค้นหาคำความจริง กับมิชชันนารีชาวตะวันตก ต่างก็นำเสนอประวัติศาสตร์ชาวม้งที่เป็นลักษณะเส้นตรงและตีความเพื่อให้เป็นประโยชน์กับตัวเอง นั่นคือมิชชันนารีชาวตะวันตกพยายามเชื่อมโยงประวัติศาสตร์ชาวม้งไปยังดินแดนขั้วโลกเหนือและดินแดนตะวันออกกลาง ด้วยการตีความตามเรื่องเล่าของชาวม้งให้เข้ากับเรื่องราวในพระคัมภีร์ไบเบิล ขณะที่นักวิชาการชาวจีนที่ศึกษากลุ่มชนชาติเหมียวในประเทศจีนได้โยงประวัติศาสตร์ของชาวม้งไปที่ชายฝั่งทะเลเหลืองทางทิศตะวันออกของจีน

แม้บาทหลวงชาวฝรั่งเศสชื่อซาวินาจะได้ตั้งข้อสังเกตว่ากลุ่มชาติพันธุ์ม้งอพยพมาจากทางขั้วโลกเหนือ ผ่านเข้ามาทางไซบีเรียและมองโกล เข้าสู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของจีน โดยสันนิษฐานจากเนื้อหาบางส่วนในตำนานที่คนม้งเล่าต่อ ๆ กันมา แต่นั่นก็ปราศจากซึ่งเอกสารหลักฐานทางโบราณคดีและการจดบันทึก อย่างไรก็ตาม การที่กลุ่มชาติพันธุ์ม้งถูกนำไปผูกอยู่กับชนชาติเหมียวมายาวนาน และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของชนชาติเหมียวมีความสัมพันธ์กับ “ซานเหมียว” และ “หนานหม่าง” มาโดยตลอด ดังนั้น หากจะทำความเข้าใจประวัติศาสตร์กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง จำเป็นต้องอิงเอกสารข้อมูลที่ว่าด้วยเหมียว ซานเหมียว และหนานหม่างที่ปรากฏในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของจีนเป็นหลัก

นักวิชาการชาวจีนที่ศึกษากลุ่มชนชาติเหมียวต่างอ้างถึงหลักฐานของจีนที่บันทึกว่าเหมียวเป็นกลุ่มชนหนึ่งที่อาศัยอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำแยงซีเกียงและแม่น้ำฮวงโห (แม่น้ำเหลือง) เมื่อประมาณ 4,000 กว่าปีก่อน จากการที่ถูกบุกรุกและขับไล่ให้ออกจากพื้นที่ตั้งของตนเอง ครั้งแล้วครั้งเล่า ทำให้ชาวเหมียวในยุคสมัยราชวงศ์ชิง (Qing - 221 ก่อนคริสต์ศักราช) ส่วนใหญ่ต้องหนีภัยไปอาศัยอยู่ในเขตป่าเขาที่ห่างไกลจากเมือง เพื่อให้อยู่เย็นเป็นสุข ปราศจากการก่อกวนจากกลุ่มอื่นๆ ถึงตอนปลายของราชวงศ์ซีฮั่น (Xi Han) ชาวเหมียวได้พัฒนาขึ้นมาเป็นกลุ่มที่มีอำนาจ ทำให้ผู้ปกครองของราชวงศ์ต้องหันมาให้ความสนใจกับชาวเหมียวเป็นพิเศษ ซึ่งชื่อในขณะนั้นที่ถูกเรียกว่าเป็น **หวู่ หลิง หม่าง**

จนกระทั่งปี ค.ศ. 873 อาณาจักรน่านเจ้าได้ยกทัพไปตีเขตภาคตะวันตกของมณฑลเสฉวน (Xi Chuan) และภาคใต้กับภาคกลางของมณฑลกุ้ยโจว กวาดต้อนทรัพย์สินและประชาชนไปเป็นจำนวนมาก ชาวเหมียวส่วนหนึ่งถูกกวาดต้อนเข้ามาอยู่มณฑลยูนนาน สมัยราชวงศ์หยวน (Yuan - ค.ศ. 1279-1368) การดูถูกเหยียดหยามและกดขี่ชนชาติส่วนน้อยได้เกิดขึ้นและดำเนินต่อมายาวนาน ประชาชนหลากหลายกลุ่มที่ประสบความยากลำบากได้ลุกขึ้นมาต่อต้าน เอกสารโบราณของจีนระบุว่ามีการฆ่าชาวเหมียวกว่า 2,000 คนอพยพเข้าสู่มณฑลยูนนานเพื่อแสวงหาชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีกว่า โดยอพยพเข้าสู่มณฑลยูนนานเพื่อหลบหลีกสงคราม และส่วนหนึ่งได้อพยพต่อไปยังดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะในดินแดนที่ปัจจุบันเป็นภาคเหนือของประเทศเวียดนาม ลาวและไทย ในส่วนของดินแดนล้านนาหรือภาคเหนือของประเทศไทยในปัจจุบันนั้น **ชาวม้ง** เริ่มอพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งระหว่างช่วงต่อของคริสต์ศักราช 1800 และ 1900 โดยในปีคริสต์ศักราช 1929 พบว่ามีคนม้งตั้งหมู่บ้านอยู่ในจังหวัด

ตากแล้ว เหตุผลในการอพยพจากทางตอนใต้ของจีนเข้าสู่ดินแดนล้านนา คือหนีการทำลายล้างของคนจีน กับเพื่อแสวงหาที่ทำกินแห่งใหม่ที่ดีกว่า

ในดินแดนที่ปัจจุบันเป็นภาคเหนือของประเทศไทย ชาวม้งได้ข้ามแม่น้ำโขงมาตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อนที่จะมีอนุสัญญาระหว่างสยามกับฝรั่งเศส ในการกำหนดเส้นแบ่งเขตแดนของราชอาณาจักรสยามใหม่ เมื่อปี พ.ศ. 2447 (ค.ศ. 1904) ในช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ 5 ทั้งนี้ สามเส้นทางหลักที่ชาวม้ง เข้ามาคือ **เส้นทางแรก** ผ่านเมืองหงสาในแขวงไชยะบูลีเข้ามายังดอยภูแว ในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติของจังหวัดน่าน แล้วกระจายไปยังภูเขาสูง ลูกต่าง ๆ ในจังหวัดน่าน เช่น เขาผีปันน้ำในเขตอำเภอบ่อเกลือ ดอยภูคา ในเขตอำเภอบัว ดอยขุนสถานในอำเภอเวียงสา แล้วบางส่วนได้อพยพ ต่อไปยังดอยลานสางหรือดอยระแหงในจังหวัดตาก กับที่ภูหินร่องกล้า ในจังหวัดพิษณุโลกและเขาปู่เขาย่าในจังหวัดเพชรบูรณ์

เส้นทางที่สองคือเข้ามายังอำเภอเชียงของและเวียงแก่น แล้วตั้ง ถิ่นฐานในพื้นที่ดอยภูลังกา ดอยยาว ดอยผาหม่น แล้วส่วนหนึ่งได้อพยพ ข้ามแอ่งที่ราบเชียงรายไปยังดอยช้างในเขตอำเภอแม่สรวย ต่อไปยังดอย หลวงเชียงดาว ดอยสุเทพ ดอยอินทนนท์และดอยแม่เฒ่าในจังหวัดเชียงใหม่ และ**เส้นทางที่สาม**คือข้ามแม่น้ำโขงที่เหนืออำเภอเชียงแสน เข้าสู่ประเทศ พม่าที่ดอยผ้าห่มปก แล้วจึงข้ามมายังดอยอ่างขางกับดอยสามหมื่นใน จังหวัดเชียงราย และดอยหมากพริกกับดอยแม่อุคอในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

บรรพบุรุษของชาวม้งในยุคนั้น**เลือกตั้งชุมชนบนภูเขา**เพราะ **เหตุผล แรก** เพื่อหาพื้นที่ที่มีอากาศเย็นสำหรับการเพาะปลูกฝิ่น นอกจากใช้เป็น ยารักษาโรคแล้วฝิ่นยังเป็นพืชเศรษฐกิจชนิดเดียวที่เจ้าอาณานิคม ฝรั่งเศส คนของรัฐบาลไทยและลารับซื้อ **สอง** ต้องการหลีกเลี่ยงโรค

ระบาดและโรคภัยไข้เจ็บ อย่างโรคฝีดาษ ไข้ทรพิษ โรคเรื้อน และไข้มาลาเรีย เพราะในยุคก่อนปี พ.ศ. 2500 นั้นยังไม่มียาสมัยใหม่สำหรับรักษาโรคดังกล่าว และ**สุดท้าย** ต้องการหลีกเลี่ยงการถูกควบคุมและเก็บภาษีอย่างขูดรีดและซ้ำซ้อนโดยเจ้าหน้าที่รัฐในพื้นที่ราบ จนกระทั่งเข้าสู่ยุคต้นทศวรรษ 2500 รัฐบาลจึงส่งตำรวจตระเวนชายแดนเข้าถึงหมู่บ้านม้งและกลุ่มคนบนพื้นที่สูงอื่นๆ ความสัมพันธ์ระหว่างชาวม้งกับเจ้าหน้าที่รัฐจึงเริ่มใกล้ชิดกันมากขึ้น (ประสิทธิ์ ลีปรีชา และคณะ, 2561)

ระหว่าง พ.ศ. 2511-2523 ซึ่งเป็นบริบทของยุค**สงครามเย็น**ที่เกิดขึ้นในระดับโลก ชาวม้งในประเทศไทยถูกแบ่งออกเป็นสองฝ่าย คือฝ่ายที่เข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยที่เข้าร่วมการต่อสู้อยู่ในป่า กับฝ่ายที่เข้าร่วมกับฝ่ายรัฐบาลไทยซึ่งได้อพยพลงมาอยู่ในพื้นที่ราบและเขตคุ้มครองของทหารฝ่ายรัฐบาล

ภายหลังจากที่รัฐบาลมีนโยบาย 66/2523 ให้นักศึกษาและคนในพื้นที่ราบที่เข้าร่วมการต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์ในป่ากลับเข้าสู่เมืองเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยโดยรัฐบาลไม่เอาความผิด ชาวม้งที่เคยเข้าร่วมกับฝ่ายพรรคคอมมิวนิสต์ในเขตจังหวัดเชียงราย พะเยา น่าน พิชณุโลก เลย เพชรบูรณ์และจังหวัดตาก จึงเข้าร่วมเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย

โดยส่วนใหญ่ตั้งหมู่บ้านอยู่ในพื้นที่เดิมที่พวกเขาเคยอยู่อาศัย ก่อนที่จะเข้าร่วมกับฝ่ายคอมมิวนิสต์ในป่า (ประสิทธิ์ ลีปรีชา และคณะ 2561 และประสิทธิ์ ลีปรีชา ยงยุทธ สืบทายาท และอุไร ยังชีพสุจริต, 2563) ปัจจุบันมีหมู่บ้านม้งกระจายอยู่ใน 15 จังหวัด คือเชียงราย พะเยา น่าน แพร่ ลำปาง ลำพูน เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ตาก สุโขทัย กำแพงเพชร พิชณุโลก เพชรบูรณ์ เลย และกาญจนบุรี นอกนั้นยังมีชุมชน ครอบครัวยุโรปและ

ปัจเจกบุคคล ชาวม้งกระจายอยู่ทั่วประเทศด้วยเหตุผลของการไปเรียนหนังสือ ทำงานและค้าขาย รวมทั้งไปเป็นแรงงานในต่างประเทศ

การกระจายตัวของชาวม้งไปในประเทศต่างๆ ทั่วโลกเกิดขึ้นภายหลังจากฝ่ายคอมมิวนิสต์เข้าครอบครองประเทศลาวเมื่อปี พ.ศ. 2518 ทำให้กลุ่มม้งในประเทศลาวที่เคยรบเคียงบ่าเคียงไหล่กับทหาร ซี.ไอ.เอ. ของสหรัฐอเมริกาต้องกลายเป็นผู้อพยพเข้ามาอยู่ตามค่ายพักพิงชั่วคราวในประเทศไทย หลังจากนั้นจึงได้รับการช่วยเหลือให้อพยพไปตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศตะวันตก ทั้งนี้ ในปัจจุบัน (พ.ศ. 2562) มีชาวม้งอาศัยอยู่ใน 12 ประเทศ คือ ประเทศจีน (เฉพาะกลุ่มที่เรียกตัวเองว่าม้ง ประมาณ 3 ล้านคน) ประเทศเวียดนาม (ประมาณ 1 ล้านคน) ประเทศลาว (ประมาณ 6 แสนคน) สหรัฐอเมริกา (ประมาณ 3 แสนคน) ประเทศไทย (ประมาณ 2 แสนคน) ฝรั่งเศส (ประมาณ 1.5 หมื่นคน) พม่า (ประมาณ 4 พันคน) ออสเตรเลีย (ประมาณ 3 พันคน) กิอาน่าฝรั่งเศส (ประมาณ 2 พันคน) แคนาดา (ประมาณ 1 พันคน) และอาร์เจนตินา (ประมาณ 50 คน) และเยอรมัน (ประมาณ 3 ร้อยคน)

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากม้งในหลายประเทศได้แยกย้ายกันไปยาวนาน ความเชื่อและการปฏิบัติในชีวิตประจำวันที่เกี่ยวข้องกับระบบจักรวาลทัศน์จึงอาจแตกต่างกันไปบ้าง ดังนั้น ในที่นี้จะเน้นเกี่ยวกับจักรวาลทัศน์ของม้งในประเทศไทย ลาวและสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีประวัติศาสตร์และจักรวาลทัศน์ที่ไม่แตกต่างกันมากนัก

กำเนิดมนุษย์ สรรพสิ่งและพิธีกรรม

สังคม เป็นสังคมมุขปาฐะ ประวัติศาสตร์และเรื่องราวต่าง ๆ ถูกถ่ายทอดผ่าน **เรื่องเล่า นิทาน ตำนาน บทเพลง และพิธีกรรมต่าง ๆ** ในชีวิตประจำวันมีหลากหลายแหล่งที่มาของข้อมูลเกี่ยวข้องกับกำเนิดมนุษย์ สรรพสิ่งและพิธีกรรมในสังคม อย่างไรก็ตาม ในที่นี้ผู้เขียนจะคัดเลือกมาเพียงบางแหล่งข้อมูล โดยเฉพาะตำนานร่วมของชาวม้งในประเทศไทย ลาวและสหรัฐอเมริกา ซึ่งปรากฏใน **การเล่านิทาน การทำพิธีกรรม บทแคน และอื่น ๆ** รวมทั้งที่ได้ถูกรวบรวมและจัดพิมพ์เป็นรูปเล่มทั้งภาษาม้งและภาษาอังกฤษ (Johnson & Yaj, 1992) กับที่มีการเผยแพร่กันอย่างแพร่หลายในสื่อสังคมออนไลน์ในปัจจุบันด้วย

กำเนิดโลก ท้องฟ้า พืชพรรณ สรรพสัตว์และมนุษย์

อย่างน้อยสองแหล่งที่มาและเนื้อหาที่กล่าวถึงกำเนิดโลก มนุษย์ ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ และสรรพสิ่ง [แหล่งและเนื้อหาแรกมาจากบทสวดในพิธีศพ](#) โดย ย่า ช่งฉี (Yaj Txoojchim) (Yaj, 1986) กล่าวถึงการสร้างโลก สร้างท้องฟ้า และเผ่าพันธุ์มนุษย์โดยเหย่อเช่า (Yawm Saub หรือพระเจ้า)² กับสร้างดวงอาทิตย์ขึ้น 30 ดวง ดวงจันทร์ 30 ดวง ดวงอาทิตย์ครอบครองเวลา 30 วัน ดวงจันทร์กำกับ 30 เวลา คนชื่อย่า หยั่ว (Yaj Yuam) จึงใช้หน้าไม้เหล็กผสมทองขนาด 3 คนโอบ ยิงดวงอาทิตย์และดวงจันทร์ตกอย่างละ 29 ดวง เหลือเพียงอย่างละดวง ทำให้กลางวันมาก และกลางคืนหนาวเย็นมาก ดวงที่เหลือจึงไม่กล้าโผล่ออกมาจากขอบฟ้าอีก

ความมืดเข้าปกคลุมโลกยาวนาน 7 ปี ผู้คนไม่สามารถมองเห็น ไม่ได้ออกไปทำมาหาเลี้ยงชีพ ตู๊บลู่และจีตู (Tuj Nplug & Ci Tuj) จึงไปขอคำปรึกษาจากพระเจ้า ทั้งสองใช้ให้ม้าไปเรียกดวงอาทิตย์และดวงจันทร์ที่ไม่ยอมออกมาจากขอบฟ้า ขอให้สาวหมอกับสาวหมี (Nkauj Mog & Nkauj Mim) ไปเรียกดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ยังไม่กล้าโผล่ออกมาอีก

² คนม้งเชื่อว่าเทพเจ้าสูงสุดที่ให้กำเนิดและรู้ทุกสิ่งทุกอย่าง เป็นที่พึ่งพาของมนุษย์ได้ คือ [เหย่อเช่า \(Yawm Saub\)](#) หรือพระเจ้า ซึ่งต่อมาคือช่วงประมาณทศวรรษ 2490 ต่อทศวรรษ 2500 คำนี้นักมิชชันนารีและกลุ่มม้งคริสเตียนนำไปตีความและใช้แทนคำว่า God ในศาสนาคริสต์ อย่างไรก็ตาม เพื่อไม่ให้เกิดความเข้าใจผิด ปัจจุบัน กลุ่มม้งคริสเตียนได้คิดคำใหม่ขึ้นแทน คือ หว่าจ้อ (Vaj Tswv) หมายถึงกษัตริย์ผู้เป็นเจ้าของ

สุดท้ายเมื่อขอให้ไก่ตัวผู้ขันเรียก 3 ครั้ง ดวงอาทิตย์จึงโผล่ออกมาจากขอบฟ้า ขันเรียก 3 ครั้ง ดวงจันทร์จึงยอมออกมาจากขอบแผ่นดิน ผู้คนบนพื้นโลกจึงมองเห็นและสามารถออกไปทำมาหากิน³

แหล่งที่มาและตำนานที่สองมาจากนิทานที่เป็นตำนาน เล่าโดยป้าจู่ย่า (Pajtsu Yaj) (Charles & Yaj, 1992) เนื้อหาเริ่มต้นว่าแต่เดิมนั้นไม่มีดวงอาทิตย์และดวงจันทร์ ไม่มีมนุษย์แม้แต่คนเดียวอยู่ในโลกนี้ อยู่มาวันหนึ่งก็มีผู้ชายคนหนึ่งโผล่ออกมาจากแนวเส้นพลังของขุนเขา (mem toj หรือ saw toj) ชายคนนี้ชื่อลูตู (Luj Tub) จากนั้นจึงกำเนิดหญิงขึ้น ณ จุดที่ชายคนนี้ออกมา เมื่อได้เวลา หญิงคนดังกล่าวจึงโผล่ตามมา ชื่อชชี (Ntxhi Chiv) ทั้งสองใช้ชีวิตท่ามกลางความมืดดั่งในถ้ำ ไม่มีแม้แต่แสงจากดวงอาทิตย์และดวงจันทร์

ตอนที่ชายลูตูออกมานั้นได้ถือดอกไม้ดอกหนึ่งติดมือมาด้วย ทั้งสองใช้หินไฟเป็นเชื้อเพลิงในการให้ความสว่างและควมเมื่อดอกไม้ดังกล่าวเป็นอาหาร เมื่อใกล้จะหมด จึงวางแผนเอาไปปลูกเพื่อให้มีกินในระยะยาว ผลผลิตที่ได้ตามจากการปลูกเมล็ดพันธุ์ดังกล่าวกลายเป็นข้าวโพด ข้าวเปลือกและงา แต่ถูกแรงลมพัดกระจายไปนอกและเติบโตตามภูเขาและลำห้วยต่าง ๆ เมื่อผลิดอกออกผลแล้ว ผลผลิตเหล่านั้นเดินทางกลับมาหาทั้งลูตูและชชี ณ ที่อยู่ของทั้งสอง จึงได้สร้างยุ้งฉางเก็บผลผลิตดังกล่าวเพื่อใช้กินกัน

³ เนื้อหาในเรื่องนี้ นอกจากปรากฏในบทสวดนำทางวิญญาณคนตายแล้ว ยังปรากฏในบทเป่าแคนของชาวม้งด้วย ดังนั้น ทุกวันนี้ก่อนฟ้าสาง ไก่จึงขันเพื่อเรียกให้พระอาทิตย์ขึ้น

คู่ชายหญิงได้ใช้ชีวิตด้วยกัน ต่อมาฝ่ายหญิงได้ตั้งครรภ์ ระหว่างตั้งครรภ์ซีฉีเกิดอาการแพ้ท้องและอยากกินเนื้อสัตว์เป็นอาหาร ลู่ตู้จึงย้อนกลับไปดู ณ จุดที่ทั้งสองออกมาจากเส้นพลังขุนเขา เขาจึงพบและได้สัตว์ประเภทต่างๆ เป็นต้นว่า หมู ไก่ วัว ควาย และอื่นๆ อย่างครบถ้วน มาขยายพันธุ์และเป็นอาหาร ซีฉีตั้งครรภ์นานเก้าปี ด้วยความสงสัยว่าลูกที่จะเกิดมานั้นเป็นอย่างไร ลู่ตู้จึงสื่อสารกับลูกในครรภ์ ได้ความว่าชื่อ **เท้งจื่อ** (Theeb Tswv) เป็นเพศชาย หากเกิดมาแล้วจะเป็นเจ้าแห่งผืนดินและท้องฟ้า

เมื่อได้เวลาซีฉีจึงให้กำเนิดเท้งจื่อโดยออกมาทางด้านข้างท้องของนาง มือขวาถือมีดโกนผ่าท้องแม่เปิดทางออกมา มือซ้ายถือขวดน้ำมนต์ช่วยชีวิตคน หลังออกมาแล้วเท้งจื่อใช้น้ำมนต์เช็ดแผลที่ข้างท้องแม่ แผลนั้นก็หายสนิทในทันใด เกิดมาได้สามวัน เท้งจื่อบ่นว่าที่อยู่คับแคบมาก ทั้งพ่อและลูกชายจึงช่วยกันออกแรงผลักท้องฟ้าให้ขึ้นสูงและขยายให้กว้าง ใช้เสาเหล็กสี่ต้นค้ำสี่มุมโลกและท้องฟ้าไว้ แล้วปั้นเสากลางวันไว้หว่างกลางท้องฟ้าเพื่อนำกล้องส่องทองและกล้องส่องเงินไปติดตั้งไว้บนท้องฟ้าให้ส่องสว่างกลับมายังโลกหรือผืนดิน แล้วให้ลูกชายกับลูกสาวขึ้นไปกำกับคนละดวง โดยให้ **ลูกสาว** ซึ่งมีความหวาดหวั่นกว่าขึ้นไปบังคับกล้องส่องทองหรือ **ดวงอาทิตย์** ซึ่งส่องแสงสว่างกว่าและทำงานในเวลากลางวัน ส่วน **ลูกชาย** ที่มีใจกล้ากว่าขึ้นไปควบคุมกล้องส่องเงินหรือ **ดวงจันทร์** ซึ่งส่องสว่างน้อยกว่าและทำหน้าที่ในยาม **กลางคืน**⁴ จากนั้นเท้งจื่อจึงได้ขึ้นไปอยู่บนท้องฟ้าและทำหน้าที่ควบคุมเวลาของท้องฟ้ากับโลกมาจวบจนปัจจุบัน

⁴ นั้นเป็นที่มาที่ในพิธีกรรมหรือชีวิตประจำวันชาวม้งมักจะใช้คำว่าเหนียเก้านู (niam nkauj hnuv - หญิงตะวัน) และจีเตราฮลี (txiv nraug hli - ชายจันทร์) กับมักตั้งชื่อชื่อลูกผู้หญิงเป็นอาทิตย์หรือตะวัน ส่วนชื่อลูกผู้ชายเป็นดวงจันทร์หรือเดือน

หลังจากนั้นนางชีจึงได้ตั้งครุฑนาคเก้าปีจึงให้กำเนิดลูกชายคนที่สอง คือ **ซ้อเหล่า** (Xob Laug) เขาได้ถือกำเนิดมาจากข้างท้องของแม่ชีเช่นกัน ลูกชายคนนี้มีอีกชื่อหนึ่งว่า **เหยอหญ่ง** (Yawg Nyooog) เมื่อเกิดมาแล้ว เท็งจือผู้เป็นพี่จึงบอกว่าเนื่องจากตัวเองได้ทำหน้าที่กำกับเวลาของท้องฟ้า กับโลกแล้ว จึงมอบหมายให้น้องชายทำหน้าที่ดูแลบรรดาพืชพรรณและ สรรพสัตว์ทั้งหลายบนพื้นผิวโลก หากสิ่งไหนหรือตัวไหนประพฤติตัวไม่ดี สมควรทำโทษ ก็ให้น้องชายมีสิทธิ์ลงโทษให้ถึงแก่ชีวิต ทุกวันนี้ซ้อเหล่าจึง เป็นผู้ที่ชอบส่งเสียงคำราม (ฟ้าแลบและฟ้าร้อง) นอกจากพืชพรรณและ สัตว์แล้ว หากมนุษย์บนโลกคนไหนทำความผิดก็จะถูกประหารโดยเทพ ซ้อเหล่าด้วย⁵

ต่อมานางชีจึงได้ตั้งครุฑที่สาม เมื่อครบกำหนด นางจึงได้ให้กำเนิด ลูกออกมา แต่พบว่าไม่มีแขนขา หัวและส่วนอื่นของร่างกายมนุษย์เลย แต่เป็นรูปทรงเหมือนกระเพาะปัสสาวะหมูหรือลูกโป่งที่มีส่วนเว้า ตรงกลางสองท่อน ปลายส่วนบนแหลม ปลายส่วนล่างมน เมื่อเห็นว่าเป็น รูปร่างมนุษย์ ลูกผู้เป็นพ่อจึงนำไปทิ้งด้วยการตากไว้กลางแดด แต่ได้ยินเสียงสนทนากันมาจากข้างใน

⁵ คนมักเชื่อว่าการที่เกิดฟ้าผ่าคน สัตว์ ต้นไม้และอื่นๆ เป็นการลงโทษโดยซ้อเหล่า ซึ่งเป็นเทพเจ้า สายฟ้าหรือรามสูรที่อยู่บนฟ้า เพราะเกิดการกระทำความผิดของคน สัตว์หรือสิ่งที่ถูกฟ้าผ่านั้น

ด้วยความสงสัยว่าอาจจะมียุทธ์อยู่ในนั้น เขาจึงเอาเหล็กแหลมที่ใช้ย่างเนื้อ (chaws las) เผาไฟให้ร้อนแล้วแทงเข้าไปตรงส่วนบน คนขมุที่อยู่ด้านในใช้มือคลำแล้วพบว่ามียุทธ์ลุดออกมาด้านนอก ขมุจึงเด็ดลุดออกมาได้ ขมุเปรอะเปื้อนด้วยควันดำจากเหล็กที่ใช้ย่างเนื้อดังกล่าว ชนชาวขมุจึงมีสีผิวคล้ำ⁶ เมื่อรู้ว่าเป็นมียุทธ์อยู่ในนั้น ลูตูจึงเจาะลงไปตรงส่วนล่าง มีผู้คนออกมาตามมามากมาย คนที่อยู่ส่วนล่างไม่โดนเหล็กเปื้อนควันดำสีผิวของพวกเขาจึงไม่ดำ แต่เป็นคนผิวขาวและผิวเหลือง

เมื่อทุกคนออกมาแล้ว พบว่าไม่มีตา ลูตูจึงเอาเหล็กมาปั้นให้เป็นส่วนที่เป็นสีดำเอาเงินมาปั้นให้เป็นส่วนสีขาว และเอาทองมาปั้นส่วนที่เป็นสีเหลือง เมื่อเอามาปั้นผสมเข้าด้วยกัน จึงได้สินยันตาที่เป็นสีทองสีเทาและสีขาว ทุกคนจึงมองเห็นท้องฟ้าและพื้นโลก **เผ่าพันธุ์มนุษย์ที่หลากหลายเกิดขึ้นนับแต่นั้นมา**

⁶ ตำนานดังกล่าวสัมพันธ์หรือได้รับอิทธิพลจากตำนานน้ำเต้าปูงของกลุ่มคนไทยและคนลาวในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์

กำเนิดสหาย และการปราบบรรดาผีร้าย

จักรวาลทัศน์ของชาวม้งสัมพันธ์กับ**สามโลก** คือ**โลกสวรรค์**บนฟ้า **โลกมนุษย์**บนพื้นผิวโลกนี้ และ**โลกใต้บาดาล** ดังตำนานที่ว่าเมื่อสร้างเผ่าพันธุ์มนุษย์ได้แล้วลู่ตู่ได้ขึ้นไปอยู่บนสวรรค์หรือบนท้องฟ้ากับลูกชายคนโต และต่อมาลู่ตู่ได้เสียชีวิตลง จึงลงมาเกิดเป็นลูกของมนุษย์บนโลกนี้เป็นลูกของเก้าเจอะ (Nkauj Ntxawm) กับจีเตร่าจั่ว (Txiv Nraug Ntsuag) โดยตั้งชื่อให้ลูกชายคนดังกล่าวว่า เหม่าญ่าลือ (Maum Nyaj Lwj) ตัวเขาเองยังระลึกได้อยู่เสมอว่าเขาคือลู่ตู่ที่กำเนิดมาจากเส้นพลังแนวขุนเขาบนพื้นโลกมนุษย์นี้ โดยมีลูกชายชื่อ**เท้งจือ**ที่ทำหน้าที่กำกับท้องฟ้ากับโลก และ**เหย่อหญ่ง**ที่คอยควบคุมและลงโทษมนุษย์ บรรดาสัตว์และพืชพรรณต้นไม้ ซึ่งทั้งสองยังคงอยู่ที่เหนือท้องฟ้า (qaum ntuj)

ต่อมา ภรรยาของเหย่อหญ่งเหนือท้องฟ้าได้ให้กำเนิดลูกออกมาเป็นไข่ ขนาดเท่าหมูสาวรุ่น ลักษณะเป็นรูปทรงกลม เว้าตรงกลาง ฟักนานสามปีกก็ไม่ออกมาเป็นตัวแต่อย่างใด เหย่อหญ่งจึงส่งข่าวลงมาให้พ่อซึ่งได้เกิดมาเป็นเหม่าญ่าลือบนโลกนี้ ให้กลับขึ้นไปช่วยดู

เมื่อขึ้นไปถึง จึงสื่อสารกับสิ่งที่อยู่ในไขใบดังกล่าว ได้คำตอบว่า อนาคตจะออกมาเป็นผีร้ายกินเนื้อดิบแก้ตัว (cuaj tus dab noj nyoos) เป็นผีร้ายดูดเลือดเย็นแปดตัว (yim tus dab haus txias) อนาคตจะเป็นผีอำแก้ตัว (cuaj tus dab tsog) เป็นเหยี่ยวเขี้ยวกินเนื้อดิบแก้ตัว (cuaj tus liaj ntsuab noj nyoos) เป็นนกนางแอ่นดูดเลือดเย็นแปดตัว (yim tus luv haus txias) อีกหน่อยจะฟักออกมาเป็นผีบ้าหมูแก้ตัว (cuaj tus dab peg) เป็นผีปอบแปดตัว (yim tus dab ntxaug) ไล่จับผู้คนกินทั่วบ้านทั่วเมืองบนโลกมนุษย์ เมื่อรู้ความจริงดังกล่าว เหม่าญ่าลือจึงแนะนำให้เข้าไปทำลายเสีย มิเช่นนั้นหากปล่อยให้ฟักออกมาแล้ว จะกลายเป็นผีร้ายไล่กัดกินผู้คน เกิดโรคภัยและความตาย ผู้คนในโลกมนุษย์จะได้รับความเดือดร้อน อยู่กันไม่ได้ แต่เหยื่อหญิงที่เป็นพ่อของไขฟองดังกล่าวกลับไม่เห็นด้วย เพราะสิ่งที่เหม่าญ่าลือบอกนั้นตัวเองยังไม่ได้เห็นกับตา หากปรากฏต่อสายตาตัวเองจริงเมื่อใด จะจัดการอย่างไรก็ค่อยว่ากัน

เวลานั้น**ดร้าหญั่ว** (Nraj Nyuam) กับ**ตั้งชัย** (Tooj Nchai) กำลังอยู่ระหว่างไปเรียนแคน (kawm qeej) ที่เมืองใต้บาดาลหรือเมืองของพญานาค อยู่ ภายหลังจากที่เหม่าญ่าลือเดินทางกลับลงมายังโลกมนุษย์ได้เพียงปีเดียว ไขใบดังกล่าวบนฟ้าก็ฟักออกมาเป็นตัวผีร้ายผีกินดิบดูดเลือดเย็น (dab noj nyoog haus txias) ทันใดที่มันออกมาก็เริ่มต้นด้วยการกัดกินแม่ของตัวเอง จากนั้นจึงไล่จับเหยื่อหญิงผู้เป็นพ่อเป็นรายต่อไป

ด้วยพลังกำลังอันมหาศาลของเหยื่อหญิงที่เป็นรามสูรหรือเทพสายฟ้า (Xob txwj Xob laug) เมื่อใดที่ถูกไล่กัดกิน เหยื่อหญิงก็แปลงฤทธิ์ด้วยแสงแดงฉานและส่งเสียงกระหึ่มทั่วทุกมุมบนเหนือท้องฟ้า ผีร้ายจึงไม่สามารถจับเหยื่อหญิงกินได้ เมื่อเหยื่อหญิงจนปัญญา จึงเปิดประตูกันระหว่างเหนือท้องฟ้ากับบนพื้นโลก

ทันใดที่ประตูถูกเปิดผีกินดิบสูบเลือดเย็นดังกล่าวดังลงมายังโลกมนุษย์ผีร้ายพวกนั้นตัวใหญ่เท่าควายเผือกตัวผู้ที่โตเต็มวัย โบยบินไปถึงไหนก็เห็นแต่ประกายแสงสีแดงเต็มไปหมด และลงมากัดกินผู้คนในโลกมนุษย์อย่างบ้าคลั่ง แยกร่างเป็นผีร้ายประเภทต่างๆ ที่คอยล่ามนุษย์กิน กับยังนำมาซึ่งเชื้อโรคร้ายทั้งหลายทั้งปวง สร้างปัญหาการเจ็บป่วยและความตายแก่มนุษย์บนโลกมากมาย⁷

ดังนั้น ทุกคนจึงลงความเห็นว่าย่าปล่อยให้ร่างหญิงเรียนแคนเพียงคนเดียวก่อน แล้วเรียกตั้งชายกลับมา แล้วให้เดินทางไปยังเมืองพาราณาสีเพื่อเรียนวิชากลับมาช่วยปราบผีกินดิบผีสูบเลือดเย็น เหยี่ยวเหี่ยวสูบเลือดเย็นมวลมนุษย์จึงจะอยู่เย็นเป็นสุขกัน

⁷ เนื้อหาส่วนนี้ของตำนานเป็นหนึ่งในความเชื่อของคนม้งถึงสาเหตุที่มนุษย์บนโลกนี้เกิดความตายอันเนื่องมาจากโรคร้ายต่างๆ ดังบทแคนที่ว่า Ntxwg Pes Nyoog siab tsis zoo, tso ib zaj mob nqis los rau ntiaj teb (ดูในบทเป่าแคน https://www.youtube.com/watch?v=V6tBoyvL2ZU&fbclid=IwAR3T5EsX3zXVCQlpqVIV4A561a_4cz1s00imFzTbMOoek7sSux7OmX5Cnccg และใน https://www.youtube.com/watch?v=BC4CVIYQ_XnU)

ตอนที่ดราห์ญั่วเรียนแคนนั้นยังไม่มีควมเจ็บป่วยและตายเกิดขึ้นกับมวลมนุษยบนโลก เขาจึงเรียนเพียงบทเป่าแคนสำหรับงานบุญ บทแคนงานรื่นเริง งานแต่งงานเท่านั้น ไม่มีแม้แต่เนื้อหาบทแคนสำหรับพิธีศพแต่อย่างใด

เมื่อดังชัยเรียนวิชาได้สามปี เขาสามารถแปลงร่างเป็นคนหรือผีก็ได้ เป็นลมเป็นเมฆก็ได้ เป็นดิน เป็นต้นไม้เป็นไม้ไผ่ เป็นมด เป็นแมลง เป็นได้ทุกอย่าง ดังชัยสามารถรักษาคนป่วยให้หาย รักษาคนตายให้ฟื้นคืนชีพได้ เมื่อกลับมา ผู้คนจึงตั้งชื่อให้ว่าเป็น**ดังชัยสีหียี** (Tooj Ntchai Siv Yis แต่ผู้คนมักเรียกสั้นๆ ว่า**สีหียี** - Siv Yis) ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของคนทรง หรือ**จีเน้ง** (txiv neeb) ของคนม้งในปัจจุบัน การต่อสูัระหว่างสีหียีกับบรรดาผีร้ายต่างๆ ที่แปลงร่างเป็นทั้งผีอำ (dab tsog)⁸ เหยี่ยวเหี่ยว (liaj ntsuab)⁹ ก็สามารถหักคอของผีร้ายจนเหลือแต่ร่างที่ไร้หัว ทำให้ไม่มีตาที่จะมองเห็น

⁸ Tsog (จ่อ หรือผีอำ) ในความเข้าใจของคนม้งมีไข้เพียงผีร้ายที่มากดทับเวลานอนหลับเท่านั้น หากแต่เป็นผีที่อยู่ตามน้ำตกหรือรอยดินเลื่อน มักจะทำให้หญิงตั้งครรภ์แท้งลูกได้ แต่มันก็กลัวน้ำมัน ดังนั้น การทำพิธีปกป้องหญิงมีครรภ์ที่จะเดินทางผ่านจุดที่มีชอกหินหรือหน้าผา จึงต้องใช้น้ำมันใส่กระทะน้ำมันร้อนจัด ให้ลูกเป็นไฟแล้วถือเดินวนรอบๆ ตัวหญิงตั้งครรภ์ หญิงนั้นจึงจะปลอดภัย

⁹ ทุกวันนี้เหยี่ยวเหี่ยวจึงเป็นเหยี่ยวชนิดหนึ่งที่ชนปักและหางสั้น มักอยู่ใกล้ชุมชน คอยทำหน้าที่ไล่เหยี่ยวและแร้งที่จะมาขโมยไก่ของชาวบ้าน

ดังนั้น ทุกวันนี้ผีจึงมองไม่เห็นคน⁹ แต่มันยังคงได้ยินสิ่งที่ผู้คนพูดจา สื่อสารกัน และหากมันเดินไปเหยียบโดนใครเข้าก็จะป่วยและอาจถึงกับตายในที่สุด

สำหรับ **สี่หยี่หรือหมอนั่ง** (Siv Yis - txiv neeb) มีตำนานเล่ากันในสังคมม้งว่าภายหลังมาเขายังคงรักษาคนป่วยและคนตาย ทั้งบนโลกมนุษย์และบนฟ้า แต่ครั้งหนึ่งสี่หยี่ต้องขึ้นไปรักษาผู้คนบนฟ้าเป็นเวลานาน นางผีร้ายที่สี่หยี่เคยเอาชนะมาตลอด ได้ออกอุบายหลอกภรรยาและลูกชายของสี่หยี่ แปรร่างของลูกชายสี่หยี่ให้เป็นวัว ถูกผู้คนเอาไปฆ่าบูชาในพิธีศพ เนื้อหนังถูกผู้คนกินเข้าท้องจนหมด กระดูกแต่ละชิ้นถูกนำไปทิ้งในที่ต่างต่างกัน ระหว่างทางที่วิญญาณของลูกชายเดินทางจากพื้นโลกขึ้นไปบนท้องฟ้า สี่หยี่ได้ลงมาพบลูกชายที่กลางท้องฟ้า สี่หยี่อ้อนวอนให้ลูกชายกลับลงมาบนพื้นโลกพร้อมกับตน แต่ลูกชายบอกว่าไม่สามารถกลับลงมาได้แล้ว เพราะเนื้อหนังถูกผู้คนกินจนหมดแล้ว กระดูกก็ถูกนำไปทิ้งขึ้นละที่ ไม่สามารถรวมกลับมาเป็นร่างมนุษย์ดั้งเดิมได้อีก

ด้วยความเสียใจและโกรธแค้นเป็นอย่างยิ่ง สี่หยี่จึงตัดสินใจที่จะไม่กลับลงมายังโลกมนุษย์อีก แต่ได้โยนอุปกรณ์อ้วนนั่ง (เข้าทรง) ของตัวเองจากท้องฟ้าลงมาบนพื้นโลก กับทั้งพ่นน้ำมนต์ที่เป็นน้ำยารักษาคนป่วยของตัวเองลงมายังโลกมนุษย์ แล้วตัวเองได้เดินทางไปกับลูกชายยังบนท้องฟ้าหรือสวรรค์

⁹ ทุกวันนี้คนม้งเชื่อว่าผีมีแต่หูที่ได้ยินเสียงพูดและการทำพิธีกรรมขอขมามนุษย์ แต่ผีไม่มีตา มองไม่เห็น ดังนั้น การทำพิธีกรรม หากมนุษย์พูดอย่างไร ผีก็จะได้ยินและเชื่อตามนั้น แม้ในการกระทำพิธีกรรมจริงอาจไม่ได้เป็นตามนั้น เช่น คนทำพิธีกรรมบอกว่า “เอาวัวตัวผู้ ขนสวยงาม ตัวใหญ่ เขาสูงเทียมฟ้า หางเลื้อยลากดินให้” เพื่อเป็นการสักการะ แต่ความเป็นจริงเขาวัวยาวเพียงไม่กี่นิ้วเอง

ดังนั้นมนุษย์ที่อยู่บนพื้นผิวโลก ผู้ใดที่เก็บได้อุปกรณ์และได้รับ
น้ำมนต์ของสียี้ก็จะกลายเป็นคนทรง (txiv neeb หรือ niam neeb) สืบทอด
มาจนถึงทุกวันนี้ ตำนานดังกล่าว นอกจากถูกนำมาเล่าในรูปแบบของ
นิทานแล้ว ยังถูกนำมาถ่ายทอดในรูปแบบของบทกลอนในการเป่าแคนของ
ชาวม้งด้วย (ดูใน <https://www.youtube.com/watch?v=UxTJxLvUE24>)

น้ำท่วมโลกและกำเนิดแซ่ตระกูลม้ง

ตำนานเกี่ยวกับน้ำท่วมโลกเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปของคนม้ง แม้ว่า
ในรายละเอียดจะมีความแตกต่างกันไปบ้าง แต่ประเด็นหลักเป็นเรื่องน้ำ
ท่วมโลกและภายหลังน้ำลดแล้วสองพี่น้องที่มีชีวิตรอดได้ให้กำเนิดลูก
และแซ่ตระกูลต่าง ๆ ของชาวม้ง และส่งผลต่อความเชื่อและข้อห้ามต่าง ๆ
ในสังคมม้งปัจจุบัน ตำนานเรื่องนี้มีเนื้อหาโดยย่อว่าเมื่อเกิดน้ำท่วมโลก
สองพี่น้อง (พี่ชายกับน้องสาว) ห่อหุ้มตัวกันได้เข้าไปอยู่ในกลองที่ทำด้วย
ไม้และปิดแน่นด้วยหนังสัตว์ กลองดังกล่าวลอยอยู่บนผิวน้ำ

เมื่อระดับน้ำสูงขึ้นไปถึงใต้พื้นฟ้า กลองได้ไปกระทบใต้พื้นวังของ
เหยอเข้า (Yawm Saub หรือพระเจ้า) เมื่อได้ยินเสียงกระทบดังกล่าว เหยอเข้า
จึงสั่งการให้บริวารของตัวเองลงมาดู พบว่าเกิดน้ำท่วมโลก เหยอสูงขึ้น
ไปถึงใต้ฟ้า เหยอเข้าจึงให้ทหารเอาเหล็กแหลมทิ่มแทงพื้นผิวโลกให้เป็นรู
น้ำจึงได้ซึมลงไป ในที่สุดกลองของสองพี่น้องก็ได้กลับลงมาหยุดนิ่งลงบน
พื้นดินอีกครั้งหนึ่ง

เมื่อสองพี่น้องเปิดหน้ากล่องแล้วออกมา พบว่าบนพื้นผิวโลกมีแต่ความว่างเปล่า ไม่มีมนุษย์และสรรพสิ่งมีชีวิตเหลืออยู่แต่อย่างใด เพื่อเป็นการเพิ่มประชากรมนุษย์ พี่ชายจึงบอกว่าให้ทั้งสองแต่งงานกัน แต่น้องสาวบอกว่าไม่สามารถแต่งงานกันได้ หากจะแต่งงานก็ต้องแบกโม่มหิน (zeb zom) คนละซีกขึ้นไปบนภูเขา¹⁰ แล้วกลิ้งลงมา หากโม่มหินสองซีกกลิ้งลงมาทับกันสนิท ก็จะยอมแต่งงานด้วย พี่ชายจึงยอมทำตามนั้น และเมื่อถึงเวลาจริง หลังจากกลิ้งโม่มหินไปคนละด้านของภูเขาแล้ว ตัวพี่ชายซึ่งแข็งแรงกว่าได้วิ่งลงไปก่อน ทำการแบกโม่มหินทั้งสองซีกมาวางทับกัน เมื่อน้องสาวลงมาเห็นดังนั้น จึงต้องจำยอมแต่งงานด้วย

ทั้งสองแต่งงานกัน ต่อมาภรรยาได้ตั้งครรภ์ ให้กำเนิดลูกออกมา แต่ไม่ได้เป็นมนุษย์ กลับมีลักษณะกลมมนเหมือนลูกโป่งหรือกระเพาะปัสสาวะเหมือนเป็นสิ่งมีชีวิต ทั้งสองจึงไปปรึกษาหมอเข้า ได้รับคำแนะนำว่าให้เอามีดลับเป็นชิ้นๆ แล้วนำไปแขวนไว้ตามขอบรั้วและต้นไม้ชนิดต่างๆ รอบๆ บ้าน จึงกลับมาทำตาม เช้าวันรุ่งขึ้น พบว่าแต่ละจุดที่วางก้อนเนื้อนั้นมีบ้านแต่ละหลังเกิดขึ้น มีควันไฟลอยขึ้นบนหลังคาบ้าน ในบ้านมีคู่สามีภรรยาอาศัยอยู่ เมื่อเดินไปถามคนในบ้านแต่ละหลัง เขาตอบว่าเขาเป็นคนแซ่ว่าง แซ่ยาง แซ่ลี แซ่ซ่ง แซ่ท้อ แซ่เฮ้อ แซ่หาง แซ่จาง แซ่หมัว ฯลฯ กลายเป็นต้นตระกูลหรือแซ่ต่างๆ ของม้งมาจนถึงทุกวันนี้

¹⁰ บางตำนานบอกว่าให้พี่ชายถือเส้นด้าย น้องสาวถือเข็มเย็บผ้า ขึ้นไปบนภูเขา แล้วต่างคนต่างโยนลงมาบนพื้นราบ หากปลายด้ายลงมาเสียบเข็ญเข็ม ก็จะยอมแต่งงานด้วย

นิทานที่เป็นตำนานน้ำท่วมโลกดังกล่าวส่งผลต่อความเชื่อและการปฏิบัติในชีวิตประจำวันของชาวม้งในปัจจุบัน กล่าวคือม้งเป็นสังคมที่สืบทอดสกุล ความเชื่อและมรดกผ่านทางฝ่ายผู้ชาย

ดังนั้นจึงห้ามไม่ให้หญิงสาวและชายหนุ่มที่เกิดในตระกูลหรือแซ่เดียวกันแต่งงานกัน เพราะเชื่อว่าหากแต่งงานกันภายในแซ่แล้วจะทำให้ลูกที่เกิดมาไม่มีความสมบูรณ์ในความเป็นมนุษย์ ดังกรณีของคู่พี่ชายและน้องสาวที่แต่งงานกันหลังจากที่น้ำท่วมโลกได้เหือดแห้งลงดังกล่าว การแต่งงานกันภายในแซ่จึงกลายเป็นข้อห้าม (taboo) ในสังคมม้งทุกวันนี้¹¹

¹¹ ประเด็นดังกล่าวได้สร้างข้อกั่วงวแก่ผู้นำม้งตระกูลต่าง ๆ ในประเทศไทย เพราะคนรุ่นใหม่ที่เป็นแซ่หรือตระกูลม้งเดียวกันได้เปลี่ยนไปใช้นามสกุลไทยที่หลากหลาย เมื่อหนุ่มสาวไปพบและรักชอบกันในเมือง จึงมักยึดเอาความแตกต่างของนามสกุลไทยเป็นหลัก แต่บางคู่ที่ภายหลังพบว่าเป็นหนุ่มสาวแซ่ตระกูลเดียวกัน พ่อแม่และญาติพี่น้องของทั้งสองฝ่ายไม่สามารถยอมรับได้ ถึงกับต้องขับไล่ออกไปจากแซ่ตระกูลของฝ่ายชาย

จักรวาลทัศน์กับวงจรชีวิต

ในความเชื่อของชาวม้ง มนุษย์แต่ละคนประกอบด้วยทั้ง ส่วนของ**ร่างกาย**และ**ขวัญ**หรือจิตวิญญาณ สองสิ่งนี้ต้อง ดำรงอยู่คู่กันเสมอ ความเชื่อดังกล่าวนำมาซึ่งการอธิบาย ความสมดุลระหว่าง**หยิน** (Yeeb Ceeb หรือโลกของผีหรือ วิญญาณ) กับ**หยาง** (Yaj Ceeb หรือโลกของมนุษย์)¹² นอกจากนั้นแล้วม้งยังเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด คือ ภายหลังจากคนตายแล้วจะมีวิญญาณหนึ่งทีไปเกิดใหม่¹³ เพื่อให้เกิดความเข้าใจง่าย

¹² ความสัมพันธ์ระหว่างหยิน-หยาง เป็นระบบความเชื่อและความเข้าใจที่สำคัญ ในสังคมจีน เกาหลี และอื่นๆ ด้วย

¹³ การจะไปเกิดใหม่เป็นคน สัตว์หรือต้นไม้ หรือแม้กระทั่งกลับมาเกิดใน ครอบครัวหรือวงศ์ตระกูลของตัวเองในชาติหน้า ย่อมขึ้นอยู่กับความผูกพัน การถูกสาปแช่ง หรือผลกรรมที่แต่ละคนได้ทำในชาตินี้ด้วย

เนื้อหาส่วนนี้แบ่งออกเป็นสามส่วนย่อยด้วยกัน ตามวงจรชีวิตของมนุษย์ คือการเกิด เจ็บป่วยและการเสียชีวิต โดยแต่ละเหตุการณ์นั้นมีพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งมีชุดของความเชื่อกำกับอยู่ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือพิธีกรรมที่คนม้งทำเมื่อมีเหตุการณ์ทั้งสามนั้นเกิดจากความเข้าใจและความเชื่อที่มีอยู่ในสังคมม้ง ประการสำคัญคือ **พิธีกรรมและความเชื่อ** เหล่านี้มีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย (เวลา) และบริบทของสภาพแวดล้อม (สถานที่) นอกจากนั้นแล้วยังมีความหลากหลายในประเด็นย่อยต่าง ๆ ด้วย

การเกิด

ด้วยความเชื่อในความสัมพันธ์ระหว่างร่างกาย (cev) กับขวัญและวิญญาณ (ntsuj plig) และโลกของหยิน (Yeeb Ceeb) กับหยาง (Yaj Ceeb) กับโลกสวรรค์หรือบนท้องฟ้ากับโลกมนุษย์ รวมทั้งการเวียนว่ายตายเกิด คนม้งจึงเชื่อว่าก่อนที่จะปฏิสนธิ (xeeb minyuam) ในครรภ์มารดานั้นเด็กแต่ละคนจะต้องลงมาจากบนท้องฟ้า ผ่านด่านที่เป็นประตูระหว่างสวรรค์กับโลก ซึ่งเรียกว่า **ญู่ว้าตัวเต่ง** (Nyuj Vab Tuam Teem) ที่จุดดังกล่าวมี **ญู่ว้า** (Nyuj Vab) คอยทำหน้าที่ออกหนังสือหรือใบอนุญาตให้ผ่านด่านนั้นลงมาสู่ติ่งโลกมนุษย์ ในหนังสือนั้นระบุระยะเวลาที่แต่ละคนจะมาใช้ชีวิตอยู่ในโลกมนุษย์เอาไว้อย่างชัดเจน (ดูรูปในหน้าปกของหนังสือเล่มนี้)

ดังนั้น เมื่อหมดเวลา คนของ ญูว่า ก็มีหน้าที่มาตามหรือเรียกให้กลับไป นั่นคือถึงเวลาที่คนต้องเสียชีวิต ฉะนั้นละคนจึงมีอายุอยู่ในโลกนี้แตกต่างกันไปตามเวลาที่ถูกระบุเอาไว้ตั้งแต่ต้น¹⁴ จึงจะกลายเป็นทารกที่เกิดการปฏิสนธิขึ้นในครรภ์มารดา ดังนั้นในกรณีของคู่สมรสที่แต่งงานนานแล้วยังไม่มีลูก จึงต้องให้ **จีเน้ง** (txiv neeb) หรือหมอทรง ทำพิธีด้วยการเข้าญาณไปเจรจาขอให้ญูว่าเปิดทางหรืออนุญาตให้ลูกลงมาเกิดกับหญิงที่เป็นภรรยา นอกจากนั้นแล้วในกรณีที่มีหมอยาสมุนไพร ก็ต้องหาสมุนไพรช่วยอีกทางหนึ่งด้วย จากความเชื่อในเรื่องผีอำ (Dab Tsog) ตามเนื้อหาในตำนานของคนม้ง ในสภาพแวดล้อมที่อยู่บนภูเขา หญิงที่ตั้งครรภ์จึงไม่ควรเดินผ่านบริเวณที่เป็นรอยดินเลื่อนหรือดินสไลด์ (toj pob) และบริเวณน้ำตกหรือโขดหิน เพราะจะมีโอกาสเกิดการแท้งลูกในครรภ์ได้

รกหรือเลือดของเด็กน้อยที่เกิดมา ตามความเชื่อและการปฏิบัติเดิมของชาวม้ง จะนำ**รกของทารกเพศชายไปฝังที่โคนเสากลางบ้าน** (ncej tas) เพราะเชื่อว่าเสากลางบ้านเป็นจุดที่บรรพบุรุษสถิตอยู่ ลูกผู้ชายเมื่อโตขึ้นและมีครอบครัวก็ต้องเป็นผู้สืบทอดผีเรือนหรือผีบรรพบุรุษ ดังนั้นจึงต้องฝังรกไว้ใกล้เสากลางบ้าน ส่วน**รกของทารกเพศหญิง** **ทำการฝังไว้ที่ใต้เตียงนอน** (qab txag) ของแม่กับพ่อผู้ให้กำเนิด ซึ่งมักจะเป็นสถานที่คลอด แต่ปัจจุบันคนม้งนิยมไปคลอดลูกที่โรงพยาบาล รกเด็กจึงถูกจัดการโดยเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลแทน¹⁵

¹⁴ อย่างไรก็ตาม อาจมีการเจรจาเพื่อขอยายระยะเวลาหรือต่ออายุการอยู่บนโลกมนุษย์ออกไปด้วยการให้หมอเน้ง (txiv neeb) ทำพิธีอ้วเน้งเพื่อเจรจาขอต่ออายุ (thiab ntawv) ด้วยการให้เงินทอง (กระดาดเงินกระดาดทอง) เผาให้ญูว่า

¹⁵ ความเชื่อและการปฏิบัติต่อรกดังกล่าว ยังเกี่ยวโยงไปถึงตอนเสียชีวิตด้วย ไม่ว่าจะเสียชีวิตตอนอายุมากหรือน้อยก็ตาม เนื้อหาตอนหนึ่งในบทสวดนำทางวิญญาณคนตาย (taw kev) หากคนตายเป็นผู้ชาย คนทำพิธีจะบอกให้วิญญาณของคนตายกลับไปเอาเลือด (รก) ที่ฝังไว้ที่โคนเสากลางบ้าน

เมื่อทารกเกิดมา ต้องรอให้ถึงเช้าวันที่สามจึงจะทำพิธีเรียกขวัญ (hu plig) เพราะคนม้งเชื่อว่าในสามวันแรกที่คลอดออกมานั้นยังไม่ชัดเจนว่าเป็นลูกผีหรือลูกคน¹⁶ การเรียกขวัญเป็นการเชิญให้ขวัญมาอยู่เคียงคู่กับร่างกายของเด็กทารกเกิดใหม่ เพื่อจะได้หนุนเสริมซึ่งกันและกันให้เติบโตขึ้นอย่างสมบูรณ์ นอกจากนั้นแล้วยังเป็นการบอกกล่าวแก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในบ้านในเรือนว่ามีสมาชิกใหม่เกิดขึ้น ขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยปกป้องคุ้มครองให้อยู่ดีมีสุข การเรียกขวัญจะใช้ไก่คู่และไข่ไก่ กับธูปและเทียนที่ปักลงบนขามข้าวสาร นอกจากนั้นแล้วยังจะต้องทำพิธีขอบคุณคู่ผีปู่ย่า (ob niam txiv Dab Pog) บริเวณนอกประตูบ้าน ขอบขอบคุณที่ช่วยนำพาเด็กทารกมาให้

การอยู่เดือน (nyob nruab hlis) ของแม่และทารกแรกเกิด นอกจากเป็นการพักฟื้นจากการเสียเลือดตอนคลอดของแม่และปกป้องความอ่อนไหวต่อการปรับตัวของลูกแล้ว คนม้งยังเชื่อว่าเป็นการป้องกันไม่ให้ผีร้ายจากนอกบ้านมาเห็นและเอาตัวลูกไปด้วย ดังนั้น จึงต้องสานตาแหลว (ntxaij) ซึ่งเป็นแผ่นไม้ไผ่ผ่าที่นำมาสานไขว้กัน เสียบไว้ที่ประตูหน้าบ้าน กับมีการนำเอากิ่งและใบไม้สีเขียวมาเสียบไว้ด้วย สัญลักษณ์ดังกล่าวนอกจากเป็นการบอกให้คนที่จะเข้ามาเยือนว่าบ้านนี้มีการห้าม (caiv) แล้ว ยังเป็นการป้องกันผีร้ายจากนอกบ้านด้วย ปกติแล้วจะอยู่เดือนเป็นเวลา 30 วัน

หากเป็นหญิงก็จะให้ไปเอาเสื้อ (รอก) ที่ใต้เตียง ของชื่อหมู่บ้านที่คนตายนั้นๆ เกิด จากนั้นจึงเดินทางต่อไปยังโลกของคนตาย

¹⁶ ในความเป็นจริงก็คืออัตราที่เด็กทารกที่เสียชีวิตเมื่อแรกเกิดนั้นมีสูง ดังนั้น ในสังคมดั้งเดิมที่ไม่มีการช่วยเหลือทางการแพทย์ดี จึงต้องรอให้ถึงสามวันก่อน เพื่อให้แน่ใจว่าโอกาสการไม่เสียชีวิตจะมีน้อยลง

ในอดีตที่มีความเคร่งครัดนั้น กรณีที่คนภายนอกจำเป็นต้องเข้ามาในบ้านระหว่างช่วงอยู่เดือนนี้ จะต้องถอดรองเท้าไว้นอกบ้านและห้ามการนำถุงย่ามหรือกระเป๋าเข้ามา ด้วยเชื่อว่าหากนำสิ่งเหล่านี้เข้ามาและนำกลับออกไปก็จะนำเอาน้ำนมของแม่ออกไปด้วย (tiam mis) ทำให้น้ำนมของแม่แห้ง ไม่พอเด็กทารกกิน อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันความเชื่อและความเคร่งครัดดังกล่าวได้ลดลงไปมาก

ภาพถ่าย 1. การติดตามแหล่งที่ประตูบ้าน หมายถึงห้ามคนภายนอกเข้า

ความเชื่อที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของคนม้งในระหว่างที่มีทารกน้อยก็คือ ผู้เป็นแม่ที่ต้องป้อนนมให้ลูกน้อย ต้องอย่าทำนํ้านมของตัวเองหยดหรือแปดเปื้อนลงไป ในอาหารที่สมาชิกในครัวเรือนบริโภค เพราะหากเกิดปัญหาดังกล่าวขึ้น **เทพเจ้าแห่งสายฟ้า** (Yawm Xob) ก็อาจลงโทษด้วยการเกิดฟ้าผ่า (xob tua) ต่อคนในบ้านหรือสัตว์เลี้ยงของบ้านดังกล่าวได้ หากเกิดนํ้านมแม่หยดลงพื้นหรืออาหาร ต้องรีบเช็ดทำความสะอาดทันที อย่างไรก็ตามปัจจุบันความเชื่อและการปฏิบัติดังกล่าวได้ลดน้อยลงไปเช่นเดียวกัน

การเจ็บป่วย

ด้วยความเชื่อในสิ่งคู่กันระหว่างร่างกายและขวัญ กับทั้งความเชื่อที่ว่าชะตาชีวิตของแต่ละคนถูกกำกับโดยสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทพเจ้าบนท้องฟ้า หากมีอาการเจ็บป่วยเกิดขึ้น คนม้งมักเชื่อว่ามีสาเหตุมาจาก**สิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือผี** (ดูประเภทของสิ่งศักดิ์หรือผีในหัวข้อถัดไป) ไม่ว่าจะเป็นความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นโดยอุบัติเหตุและธรรมชาติ โรคติดต่อหรือโรคไม่ติดต่อ รวมทั้งความเจ็บป่วยที่ไม่สามารถวินิจฉัยได้ว่ามีสาเหตุมาจากอะไรก็ตาม

การวินิจฉัยเพื่อหาสาเหตุและการรักษาจึงมักจะเป็นไปในทิศทางที่เชื่อมโยงกับความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ดังตัวอย่างแรกของการวินิจฉัยด้วย**การตอกไข่ดิบใส่ลงในขัน** (nchuav qe) เพื่อดูว่าอาการเจ็บป่วยมาจากบรรพบุรุษ ผีเรือน หรือผีป่า

ผู้เชี่ยวชาญจะดูลักษณะของไข่แดงและไข่ขาวที่ถูกตอกแล้วตกลงในชามน้ำ จากนั้นจะภาวนาและกำหนดระยะเวลาให้หาย เช่น ภายใน 2 หรือ 3 วัน หากหายจริงก็จะทำพิธีกรรมอื่นตามมา ตามที่ให้สัญญาไว้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ตัวอย่างที่สองคือการวินิจฉัยด้วยการ**ทำพิธีหาสาเหตุ** (saib yaig) กรณีนี้หมอเน้ง (Txiv Neeb) ซึ่งเป็นผู้ที่สามารถสื่อสารกับโลกของวิญญาณหรือหยิน (Yeeb Ceeb) จะเป็นผู้ทำพิธี โดยการร่ายบทคาถาเพื่ออัญเชิญผีเน้งของตัวเองให้มาช่วย แล้วใช้**ไม้คู่เสียดาย** (kuam) ในการช่วยทำนายว่าสาเหตุของการเจ็บป่วยมาจากบรรพบุรุษที่ล่วงลับไป หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือผีเรือน หรือผีป่า ฯลฯ เมื่อทราบสาเหตุจากผลของไม้คู่เสียดายแล้ว จึงกำหนดระยะเวลากำหนดระยะเวลาให้หายภายในกี่วัน หากหายก็ต้องทำพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องตามมาภายหลัง ตัวอย่างที่สามคือการ**อ้วนั่งหาสาเหตุ** (ua neeb saib) ซึ่งมักจะทำกับกรณีที่มีอาการเจ็บป่วยหนักหรือขั้นวิกฤติ (ดูรายละเอียดในย่อหน้าถัดไป) เพื่อค้นหาสาเหตุของอาการเจ็บป่วย

ภาพถ่าย 2. อัวนั่งหน้าดำ (ปิดใบหน้า) ใช้ม้ายาว

ภาพถ่าย 3. อัวนั่งหน้าขาว (ไม่ปิดใบหน้า) ไม่ใช้ม้ายาว

การอ้วน (ua neeb หรือ shaman) หรือการเข้าทรง เป็นการทำพิธี ด้วยการเข้าญาณ โดยหมอเน้ง (txiv neeb) ทำหน้าที่ในการสื่อสารระหว่าง โลกมนุษย์หรือหยาง (Yaj Ceeb) กับโลกของวิญญาณหรือหยิน (Yeeb Ceeb) อาจแบ่งออกได้เป็นสามประเภทหลักๆ ตามรูปแบบการทำ คือ **ประเภทแรกเป็นเน้งม้านั่ง** (neeb rooj) เป็นการอ้วนเน้งที่ต้องใช้ม้านั่งยาว สำหรับให้หมอเน้งนั่ง หรือบางทีก็ต้องกระโดดขึ้นไปยืนบนม้านั่งยาว ดังกล่าว ต้องใช้ผ้าปิดหน้าผากที่คลุมลงมาถึงประมาณบริเวณจมูกหรือ ปากของหมอเน้งระหว่างการทำพิธี (บางทีก็เรียกว่าเป็นประเภทของการอ้วนเน้งหน้าดำ หรือ neeb muag dub) มีผู้ช่วย (tus hwj sawv) ที่คอยฟัง ขั้นตอนและเนื้อหา รวมทั้งรับคำสั่งจากหมอเน้งว่าต้องการให้ทำอะไรบ้าง เช่น การเผากระดาษ การลั่นฆ้องและฉาบกับอุปกรณ์อื่นๆ ฯลฯ

การกลายเป็นหมอเน้งประเภทนี้เชื่อว่าจะต้องเป็นไปตามความประสงค์ ของบรรพบุรุษที่ต้องการให้ลูกหลานสืบทอดต่อ โดยจะทำให้เกิดอาการ เจ็บป่วยที่หาสาเหตุของโรคไม่ได้ แต่เมื่อถูกฝึกให้ทำพิธีอ้วนเน้งแล้วจะ สามารถทำได้ดีและอาการเจ็บป่วยจะหาย **ประเภทที่สองคือเน้งยืน** (neeb sawv ntsug) หรือเน้งหน้าขาว (neeb muag dawb) เพราะเวลา ทำพิธีจะยืนและเดินรอบๆ บริเวณที่ทำพิธีเท่านั้น (ไม่ใช้ม้านั่งยาว) กับ ทั้งไม่ต้องมีผ้าปิดหน้า แต่ก็ต้องใช้ฆ้องกับไม้เลียงทายและอุปกรณ์ อื่นๆ เช่นเดียวกัน เน้งประเภทนี้ไม่ต้องเข้าญาณหรือท่องไปในโลกของ วิญญาณ แต่ใช้การท่องบทพิธีกรรมและคำพรมากกว่า เสมือนพระสงฆ์ หรือผู้นำทางศาสนาคริสต์ เป็นต้น

ประเภทสุดท้าย คือเน้งซัวเบลล์ (neeb xua nplej) เป็นการอ้วนเน้งที่ทำที่บริเวณข้างเตาไฟเล็ก ใช้เกลบหรือเศษข้าวเปลือกเผาในเตาไฟให้มีกลิ่นระหว่างการทำพิธี ด้วยการนั่งบนม้านั่งทั่วไป ไม่ต้องใช้หมอนหรืออุปกรณ์อ้วนเน้งอื่นมากเหมือนสองประเภทแรก

เมื่อท้องบวมแล้วผู้ทำพิธีจะเข้าสู่ญาณ ท่องไปใน**โลกของวิญญาณ หรือเหยิน** (Yeeb Ceeb) ซึ่งสิ่งที่พบเจอมักจะเป็นวิญญาณของบรรพบุรุษหรือคนใกล้ชิดที่เสียชีวิตไปแล้ว สามารถเห็นและสื่อสารกับวิญญาณเหล่านั้นได้ว่าชีวิตในโลกวิญญาณของแต่ละคนเป็นอย่างไร มีอยู่มีกินหรือประสบความทุกข์ยากอย่างไร ที่สำคัญคือวิญญาณเหล่านั้นเป็นต้นเหตุให้คนที่กำลังเจ็บป่วยอยู่ใน**โลกมนุษย์ หรือหยาง** (Yaj Ceeb) นั้นเจ็บป่วยหรือไม่ หากใช่ก็สามารถเจรจาหรือต่อรองเพื่อทำพิธีกรรมใหม่ในการเอากระดาศเงินกระดาศทองหรือสัตว์เลี้ยงอื่นไปสักการะหรือไถ่ถอนขวัญของคนป่วยให้กลับเข้าสู่ร่างได้ ดังนั้น การอ้วนเน้งทั้งสามประเภทมีวัตถุประสงค์เพื่อทั้งการวินิจฉัยและการรักษาอาการเจ็บป่วย ทั้งนี้ หมอเน้งทั้งสามประเภทอาจเป็นผู้ชายหรือผู้หญิงก็ได้

การทำสะพาน (tuam choj) เป็นหนึ่งในวิธีการรักษาอาการเจ็บป่วย หากการวินิจฉัยโดยวิธีการข้างต้นพบว่าสาเหตุของอาการเจ็บป่วยเกิดจากการที่ขวัญของคนป่วยไม่ได้อยู่กับตัว เพราะคนมั่งเชื่อว่าขวัญตกหล่นหรือหลงทาง ไม่สามารถเดินทางกลับเข้ามาหาเจ้าตัวและกลับเข้าบ้าน จึงต้องทำสะพาน ซึ่งอาจจะเป็นการทำสะพานข้ามลำห้วย หรือทำสะพานที่สามแยก ด้วยการใช้หมูหรือไก่สักการะ ในวันทำพิธี พ่อแม่และญาติพี่น้องจะพาคนป่วยไปที่บริเวณทำสะพาน จัดเตรียมสถานที่และทำพิธีกรรม จุดสำคัญคือ ระหว่างทำพิธีนั้นหากมีคนเดินผ่านเส้นทางนั้นๆ ก็จะขอให้เขาเป็นคน

ทำทีเป็นว่าได้พบคนป่วยนี้หลงอยู่ในป่า จึงจูงมือพาข้ามสะพานกลับมาหาพ่อแม่และญาติพี่น้อง กับทำการมัดมือ (ผูกขวัญเข้ากับเจ้าตัว) เสร็จแล้วทุกคนก็ร่วมรับประทานอาหารด้วยกัน

ภาพถ่าย 4. การทำสะพาน

อย่างไรก็ตาม เป็นที่สังเกตว่าความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเจ็บป่วยดังกล่าวข้างต้นได้ลดน้อยลงไปในสังคมม้งยุคปัจจุบัน ด้วยเหตุ **ประการแรก**คือ คนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้จากระบบการศึกษาและข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสาเหตุของอาการเจ็บป่วยหรือโรคแต่ละอย่างมากขึ้น เป็นต้นว่าโรคติดต่ออย่าง เอชไอวีเอดส์ วัณโรค มาลาเรีย ฯลฯ และโรคไม่ติดต่ออย่างมะเร็ง เบาหวาน ความดันโลหิตสูง เป็นต้น

ดังนั้น เมื่อรู้สาเหตุจากการวินิจฉัยของแพทย์ที่โรงพยาบาลแล้วก็ไม่จำเป็นต้องทำพิธีกรรมเพื่อวินิจฉัยแบบเดิมของคนม้งอีก **ประการที่สอง** ความสะดวกในการเข้าถึงการรักษาพยาบาลในสถานบริการสุขภาพของรัฐและเอกชน เมื่อใดก็ตามที่มีอาการเจ็บป่วย ผู้ป่วยก็ต้องถูกส่งไปหาแพทย์ในโรงพยาบาล หรือหากรู้ว่าเป็นอาการเจ็บป่วยอะไรก็สามารถซื้อยาจากร้านขายยามากินเองได้ หากไม่หายจริงๆ หรือเชื่อว่าอาจมีสาเหตุมาจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ก็ค่อยทำพิธีกรรมเพื่อวินิจฉัยและรักษา รวมทั้งการใช้ยาสมุนไพรพื้นบ้านแบบม้ง

ยาสมุนไพร เป็นยาพื้นบ้านที่อยู่เคียงคู่กับสังคมม้ง โดยเฉพาะในกลุ่มสตรีม้งที่เป็นแม่บ้านนั้นมักเป็นผู้เชี่ยวชาญในการใช้ยาสมุนไพรทั้งที่ปลูกเองข้างบ้านหรือในสวน และยาสมุนไพรที่ต้องไปเก็บตามป่าหรือธรรมชาติเพื่อนำมารักษาอาการเจ็บป่วย บางรายถึงกับต้องมีหิ้งบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือผีที่คนม้งเชื่อว่าเป็นผู้บอกและดูแลยาสมุนไพรอยู่ แม้ปัจจุบันการรักษาด้วยยาแผนตะวันตกหรือในโรงพยาบาลจะมีความจำเป็น แต่ความนิยมในการใช้ยาสมุนไพรในสังคมม้งก็มิได้ลดน้อยลงไป นอกจากนั้นยังพบว่ามีการเปิดใจกว้างในการถ่ายทอดความรู้เหล่านั้นมากขึ้น ดังจะสังเกตได้จากการโพสต์เป็นวิดีโอลงใน Youtube หรือ Facebook ส่วนตัว

คาถาและเวทมนต์ นับเป็นสองสิ่งที่ยังไม่ได้หายไปจากสังคมม้งสมัยใหม่ในปัจจุบัน **คาถา** (khawv koob) เป็นบทท่องและพิธีกรรมหนึ่งในการรักษาอาการเจ็บป่วย โดยเฉพาะอาการเจ็บป่วยที่เชื่อว่ามีสาเหตุมาจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์นอกบ้านหรือผีร้าย ซึ่งหมอคาถาต้องใช้คาถา น้ำมนต์ หรืออุปกรณ์ประกอบการอ้วนในการทำพิธีเพื่อขับไล่ผีร้ายออกไปจากร่างกายของผู้ป่วย ทั้งนี้ คาถาบางอย่างก็เรียนรู้มาจากกลุ่มชาติพันธุ์ใกล้เคียงด้วยเช่นกัน

ส่วนเวทมนต์หรือ**มนต์ดำ** (tso dab) เป็นการทำพิธีกรรมด้วยคาถา เพื่อทำร้ายคนอื่นให้เจ็บป่วยหรือเสียชีวิต สำหรับผู้รู้หรือมีเวทมนต์ดำแล้ว มักจะเป็นการแอบทำหรือเป็นเรื่องที่ต้องหลบๆ ซ่อนๆ แต่สำหรับชาวบ้าน หรือผู้ได้รับผลกระทบแล้วนับว่าเป็นเรื่องที่พิสูจน์ได้ยาก บางทีก็เป็นเรื่องที่เกิดจากความสงสัยและเป็นข่าวที่ชาวบ้านเล่าลือกัน

ความเชื่อและพิธีกรรมอีกอย่างหนึ่งคือ**การบนบาน** (fiv yeem) เพื่อปกป้องคุ้มครองการเจ็บป่วยหรือปัญหาที่อาจเกิดกับสมาชิกในครอบครัว เป็นพิธีกรรมที่ทำด้วยการให้ผู้รู้ทำการเรียกเทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในครัวเรือน ในท้องถิ่น ในพื้นที่ใกล้เคียง เทพบนฟ้าและอื่นๆ ให้มาช่วยปกป้องคุ้มครองผู้ป่วย คุ้มครองการเดินทาง การออกศึกสงคราม หรือคุ้มครองการใช้ชีวิตประจำวันของสมาชิกในครัวเรือนโดยทั่วไป

เมื่อเวลาผ่านไป คือหายป่วย เสร็จภารกิจที่ทำ หรือสิ้นปีเจ้าภาพ ต้องทำการ**แก้บน** (pauj yeem) ด้วยการสักการะด้วยจำนวนธูปกับ กระดาษเงินกระดาษทอง และเซ่นไหว้ด้วยไก่ หมูหรือวัว ตามที่ได้บนบานไว้ตั้งแต่ต้น การทำพิธีบนบานจึงเป็นการสร้างขวัญและความมั่นใจแก่ผู้คนที่ตัวเองกำลังอยู่ภายใต้การปกป้องคุ้มครองของเทพเจ้า หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เกี่ยวข้อง ประสบความสำเร็จในชีวิต ข้อสังเกต คือ ยิ่งในยุคปัจจุบันที่สมาชิกในครัวเรือนต้องออกไปเรียน ค้าขายหรือทำงานนอกหมู่บ้าน ต้องใช้รถยนต์เป็นยานพาหนะ นั่งเครื่องบินไปต่างประเทศ ฯลฯ คนม้งยังให้ความสำคัญกับพิธีบนบานนี้มากขึ้น

ภาพถ่าย 5. พิธีกรรมแก้บนก่อนสิ้นปีเก่า

คนม้งเชื่อในเรื่องของ**เคราะห์กรรม** (vij sub) สิ่งที่เป็นอกุศล ความเลวร้าย รวมถึงผิดตายโหงตามรายทางที่ผู้คนผ่านเข้าใกล้แล้วมักจะมารังควานหรือก่อให้เกิดความเลวร้ายการใช้ชีวิตอยู่ ซึ่งอาจส่งผลต่อการเจ็บป่วย การประสบอุบัติเหตุ หรือความโชคร้ายในการใช้ชีวิตประจำวัน ดังนั้น จึงต้องมีการทำพิธีชำระล้าง**เคราะห์กรรม** หรือ**หลือซู้** (lwm sub) โดยในกลุ่มของ**ม้งจื๋อ**นั้นทำกันในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 9 ทางจันทรคติ ส่วนกลุ่มม้งเดือทำพิธีนี้เย็นวันส่งท้ายปีเก่า เรียกว่า**หลือเจีย** (lwm tsiab) หรือ**หลือซู้** (lwm sub) เริ่มต้นด้วยการปิดกวาด**เคราะห์กรรม**และสิ่งเลวร้ายในบ้านแต่ละหลังนำไปรวมกันที่บ้านของผู้นำพิธีกรรม สมาชิกทุกคนที่เข้าร่วมจะเดินลอดต้นไม้อพิธีกรรมขณะที่ผู้ทำพิธีท่องบทขับไล่สิ่งเลวร้ายให้พ้นไปจากทุกคนแล้วนำต้นไม้อพิธีกรรมไปทิ้งในที่ที่สุด

ภาพถ่าย 6. พิธีหลิอัฐ (lwm sub) ของมังจั่ว
บ้านแม่โก อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่

ภาพถ่าย 7. พิธีหลิอเจี้ย (lwm tsiab) ของมังเต้อ
บ้านปากกลาง จังหวัดน่าน

ความตายและการเดินทางของวิญญาณ

ทำไมมนุษย์จึงตาย? ตายแล้ววิญญาณไปไหน? พิธีกรรมเกี่ยวกับงานศพและหลังจากนั้นในสังคมม้งเป็นอย่างไร? เหล่านี้ล้วนแล้วแต่สัมพันธ์กับความเชื่อในระบบจักรวาลทัศน์ของชาวม้งทั้งสิ้น โดยเฉพาะเนื้อหาในนิทานเกี่ยวกับกำเนิดโลก มนุษย์และสรรพสิ่งที่ได้นำเสนออย่างละเอียดแล้วตั้งแต่ต้น ดังนั้น ในที่นี้ผู้เขียนจะยึดตามเนื้อหาใน**บทสดนำทางวิญญาณ** (zaj qhuab ke หรือ zaj taw kev) ที่ผู้ทำพิธีกรรมกระทำภายหลังจากที่มีการแต่งศพด้วยเสื้อผ้าชุดม้งที่ทำด้วย**ใยักญซง หรือม่าง (maaj)** แล้ว เพื่อนำทางวิญญาณของผู้ตายเดินทางไปอยู่กับบรรพบุรุษในโลกของวิญญาณ และการนำทางวิญญาณไปเกิดใหม่ เพราะสำหรับชาวม้งแล้ว การตายคือการ (ที่วิญญาณ) เดินทางกลับไปยังโลกของวิญญาณบนฟ้า เป็นการไปอยู่ร่วมกับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วซึ่งอยู่ในโลกแห่งความสงบ¹⁸

แม้เนื้อหาในบทสดของผู้ทำพิธีกรรมแต่ละคนอาจมีรายละเอียดแตกต่างกันออกไปบ้าง แต่ในที่นี้จะขอนำมาสรุปเป็นประเด็นร่วมดังนี้คือสาเหตุที่มนุษย์ต้องตาย เนื้อหาในบทสดกล่าวถึงว่า**พระเจ้าสร้างโลก** เมื่อมีมนุษย์คู่แรกเกิดขึ้น คือ**เก้าเอี้ย (Nkauj lab)** ที่เป็นหญิง และ**เตร้าอง (Nraug Oo)** เป็นชาย¹⁹ ทั้งสองให้กำเนิดลูกชายสองคน พี่ชายชื่อ**ก่าตู้ (Qas Tuj)** ส่วนน้องชายชื่อ**ตู้หลู่ (Tuj Lug)**

¹⁸ แตกต่างจากโลกแห่งความมืดที่เยือกเย็น (ntuj txia teb txias) เพราะที่นั่นเป็นที่ที่วิญญาณของคน ที่ตายโหง(ฆ่าตัวตาย)จะถูกหมอบึงนำไป และลูกหลานกับญาติพี่น้องจะไม่ทำบุญทำทานไปให้

¹⁹ บางคนเรียกชื่อที่แตกต่างกันออกไป เช่น เก้าเอี้ย (Nkauj lab) และเตร้าเหว (Nraug Vauv)

ลูกชายทั้งสองเกิดข้อสงสัยว่าใครเป็นผู้สร้างมนุษย์ขึ้น พ่อกับแม่ตอบว่าเป็น**คางคก** (qav kaws) ที่สร้างมนุษย์ขึ้น สองพี่น้องจึงไปถามคางคกว่าเมื่อสร้างมนุษย์ขึ้น แล้วคางคกรู้หรือไม่ว่าโลกและท้องฟ้ากว้างเพียงใด คางคกใช้เวลาสามวันในการสำรวจ แต่ด้วยเพราะความเกียจคร้านและอยู่แต่ในโลกแคบๆ คือในหลุมน้ำขังที่เป็นรอยเท้าวัวและม้าเท่านั้น คางคกจึงมารายงานว่าโลกและท้องฟ้ากว้างเพียงฝ่ามือเท่านั้น ไม่พอมนุษย์อาศัยอยู่ แต่สองพี่น้องไม่เชื่อ จึงขอให้**เหี้ยวรุ่ง**บินไปสำรวจนานสามวัน แล้วกลับมารายงานว่าโลกและท้องฟ้ากว้างสุดลูกหูลูกตา เหี้ยวรุ่งบินไปสามวันก็ไม่สุด กว้างใหญ่เกินกว่าที่มนุษย์จะอาศัยอยู่ ด้วยความโกรธแค้น สองพี่น้องจึงใช้ด้ามไม้ฟาดเข้าที่หัวของคางคกจนตาย วิญญาณของคางคกจึงขึ้นไปรายงานให้จื่อหู่ (Ntxwg Nyoo) ทราบ แล้วคางคกได้สาปแช่งว่านับแต่นี้ไปมนุษย์จะต้องตายตามความใจร้ายที่มนุษย์ได้ทำลายชีวิตของตน นับแต่นั้นมา**จึงเกิดการเจ็บป่วยและความตายขึ้น**ในหมู่มวลมนุษย์

เนื้อหาบทสวดนำทางวิญญาณคนตาย ยังได้กล่าวถึงกำเนิดพืชพรรณต่างๆ ที่เป็นที่มาของข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม โดยเนื้อหามักจะกล่าวถึงว่าหลังจากพระเจ้าสร้างโลก มนุษย์ ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์แล้ว ตัวแทนมนุษย์ได้รับเมล็ดพืชพรรณมาจากพระเจ้า นำมาปลูก แต่เกิดความร้อนจากแสงดวงอาทิตย์แผดเผาโลกยาวนาน 7 ปี เดือดร้อนถึงมนุษย์และเมล็ดพืชพรรณไม่งอก จึงมีตัวแทนขึ้นไปรายงานต่อพระเจ้า พระเจ้าจึงสั่งให้เหี่ยวซ้อ (Yawm Xob) หรือเทพเจ้าแห่งสายฟ้า ส่งเสียงดั่งลั่นสั่งการ น้ำฝนจึงเทลงมาจากฟากฟ้า กล้าต้นข้าว กล้าต้นกัญชง (ม่า/ม่วง - Maj/Maa) กล้าไม้ไผ่ ต้นไม้ ฯลฯ จึงงอกเงยออกมาและเติบโตขึ้น แล้วผู้คนจึงไปเก็บเกี่ยวหรือตัดมาทำอาหาร รongเท้า ไม้เสียบทวย โลงศพ ร่ม เสื้อผ้า ฯลฯ ให้กับคนตาย

นอกจากนั้นยังกล่าวถึงขั้นตอนในการเดินทางของวิญญาณ เริ่มจากการสวดนำทางวิญญาณคนตาย โดยเนื้อหากล่าวว่แต่ละคนมี 3 วิญญาณ (peb tug ntsui) และขวัญ 7 เงา (xya tus duab) วิญญาณหนึ่งจะขึ้นบันไดของญว้า (Nyuj Vab) ไปบนท้องฟ้า ใช้เวลา 13 วันปีนขึ้นบันไดไป และอีก 13 วันลงมา ไปเอาหนังสือที่ระบุช่วงเวลาชัดเจนในการลงมาใช้ชีวิตบนโลกนี้จากญว้า แล้วจึงมาจุติในกรรมมารดา เกิดมาเป็นคนและใช้ชีวิตอยู่บนโลกใบนี้ (ดูภาพปกหน้าประกอบ)

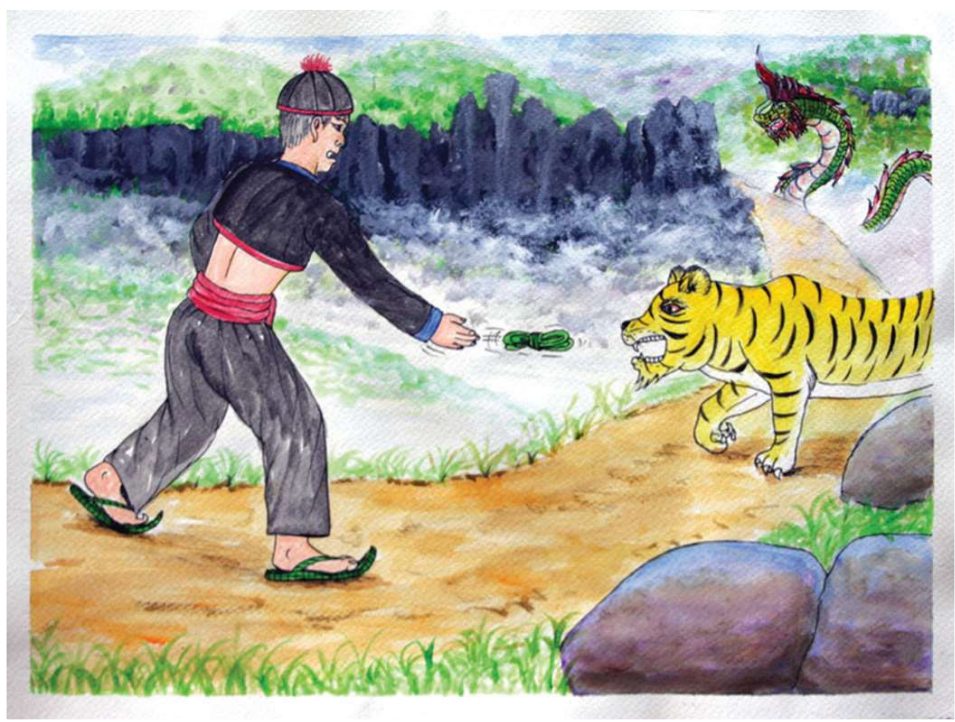
จากนั้นจึงต่อด้วยบทสวดในการรำลึ่สิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือผีเรือนตามจุดต่างๆ ในบ้าน ตามด้วยบทสวดนำทางวิญญาณ 1 ใน 3 ของคนตายให้เดินทางกลับไปขอบคุณสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในแต่ละท้องถิ่นที่คนตายเคยใช้ชีวิตอยู่ โดยย้อนจากถิ่นที่อยู่ล่าสุด กลับไปยังถิ่นเกิด ระหว่างที่ทำพิธีและท่องบทสวดนำทางไปถึงชื่อของแต่ละหมู่บ้านหรือท้องถิ่น ผู้ทำพิธีจะทำการเผากระดาษ ซึ่งหมายถึงเงิน ในนามของคนตาย บอกให้วิญญาณคนตายว่า “ถึงหมู่บ้าน... หรือท้องถิ่น... เจ้าต้องไปขอบคุณและตอบแทนเจ้าที่หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ดูแลพื้นที่นั้น เพราะเจ้าเคยได้อยู่อาศัยในดินแดนของท่าน ได้ใช้น้ำของท่าน ได้ใช้ไฟของท่าน ฯลฯ ให้เจ้าเอาเงินจำนวนนี้ (แล้วทำการเผากระดาษ) ให้เจ้าที่เพื่อเป็นการตอบแทนและขอบคุณ แล้วเจ้าจึงจะเดินทางต่อไปยังจุดถัดไป” เนื้อหาและการเผากระดาษ (เงิน) ดังกล่าวจะถูกกล่าวถึงในทุกหมู่บ้านหรือท้องถิ่นที่ผู้ตายเคยอยู่อาศัยตลอดชีวิตของเขา

ณ จุดที่แม่ให้กำเนิดคนตายคนนี้ เนื้อหาในบทสวดจะกล่าวถึงชื่อหมู่บ้านหรือชื่อท้องถิ่น แนะนำให้วิญญาณของผู้ตายเอารกหรือเลือดกำเนิด²⁰ (tsho tsuj tsho npuag)

²⁰ ดูรายละเอียดเชื่อมโยงกับหัวข้อการเกิดก่อนหน้า

โดยหากเป็นผู้หญิงก็ให้ไปเอาเสื้อหรือรอกที่ฝังอยู่ใต้เตียงนอน (ตอนที่เกิด) แต่หากเป็นผู้ชายก็ให้ไปเอาเสื้อที่ฝังไว้ที่บริเวณเสากลางบ้าน (ตอนที่เกิด) แล้วจึงเดินทางไกล ด้วยการนั่งเรือข้ามน้ำข้ามทะเล ตามด้วยการเริ่มปีนบันไดนาน 13 วัน ขึ้นไปบนท้องฟ้า ผ่านด่านของญว้าตัวเต่ง (Nyuj Vab Tuam Teem) ผ่านไปยังทุ่งหนาวเหน็บที่เต็มไปด้วยหนอนบุงตัวเท่าหม้อวน ผ่านช่องผาที่เต็มไปด้วยเสื้อและมังกร จึงต้องเอารองเท้าผ้าใยกัญชงมาสวม กับเอาฟ่อนไยกัญชงที่ถือในมือป้อนเข้าไปในปากสัตว์ดุร้ายเหล่านั้น แล้ววิญญาณจึงจะผ่านไป (ดูภาควาตหน้าถัดไป)

จุดสุดท้ายคือการไปหาปู่หาย่าหรือบรรพบุรุษที่เสียชีวิตไปก่อนหน้านี้แล้ว ซึ่งสถานที่แห่งนี้ในจินตนาการของชาวม้ง ตามเนื้อหาในบทสวด คือที่มีดมิดและเจียบสงบ เป็นที่ที่คนตายทุกคนไปรวมกันอยู่ที่นี่ แต่บรรพบุรุษของแต่ละครอบครัวหรือสายตระกูลจะมีบ้านเป็นของตัวเอง วิญญาณของคนตายจะค้นหาบรรพบุรุษของตัวเองได้ก็ต่อเมื่อที่หน้าตา ซึ่งไม่ใช่คนที่ใบหน้าขาว ยิ้มแย้มและทักทายคนตายก่อน แต่เป็นคนที่ใบหน้าสีเข้ม ไม่ใช่บ้านที่โก่เขาชันเพื่อทักโก่ของคนตายก่อน แต่เป็นบ้านที่โก่ของคนตายส่งเสียงขันแล้วโก่บ้านนั้นขันตอบ จึงจะใช้บ้านของบรรพบุรุษของตน เมื่อเห็นเป็นดังนั้น ให้เข้าไปยังอุ้มกอดของบรรพบุรุษอันเป็นจุดสิ้นสุดในการเดินทางของวิญญาณคนตาย (Yaj 1986)

ภาพวาด 1.

ระหว่างเส้นทางที่วิญญาณคนตายต้องผ่านด่านเสือและมังกรร้าย

จากการสอบถามผู้นำทางพิธีกรรมและผู้อาวุโสชาวม้ง คนม้งเชื่อว่า ตอนยังมีชีวิตอยู่นั้นแต่ละคนมีเพียง 1 ขวัญที่เคียงคู่กับร่างกาย แต่หลังจาก ตายแล้วจะมี 3 วิญญาณ โดยวิญญาณแรกกลับไปหาบรรพบุรุษ ดังรายละเอียดข้างต้น อีกวิญญาณหนึ่งอยู่ที่หลุมฝังศพ และวิญญาณ สุดท้ายยังคงอยู่กับลูกหลานที่บ้าน คอยปกป้องคุ้มครองลูกหลานไม่ว่าจะ อยู่ในบ้านหรือเดินทางไปที่ไหนก็ตาม อย่างไรก็ตาม ภายหลัง 13 วัน (ib tsug) นับจากวันที่ได้นำร่างผู้ตายไปฝังแล้ว ลูกหลานจะทำพิธีปลดปล่อยวิญญาณ (tso plig) เพื่อให้พ้นจากการพันธนาการ จึงจะสามารถไปผุดไปเกิดใหม่ ต่อไปได้

ภาพถ่าย 8. พิธีปลดปล่อยวิญญาณผู้ล่วงลับ

ล่งเหม (Looj meem) หรือเส้นทางเดินของมังกร เป็นสุสานฝังศพ หรือฮวงจุ้ย (หรือฮวงซุ้ย) ที่เป็นทิศและลักษณะที่ตั้งของสถานที่ฝังศพ เป็นประเด็นสำคัญที่เชื่อมโยงกับความเชื่อของคนม้ง²¹ โดยเฉพาะในกรณีของสุสานฝังศพของผู้ตายที่เป็นผู้ใหญ่และมีลูกหลานหลายคนนั้นต้องหาล่งเหมที่ดี

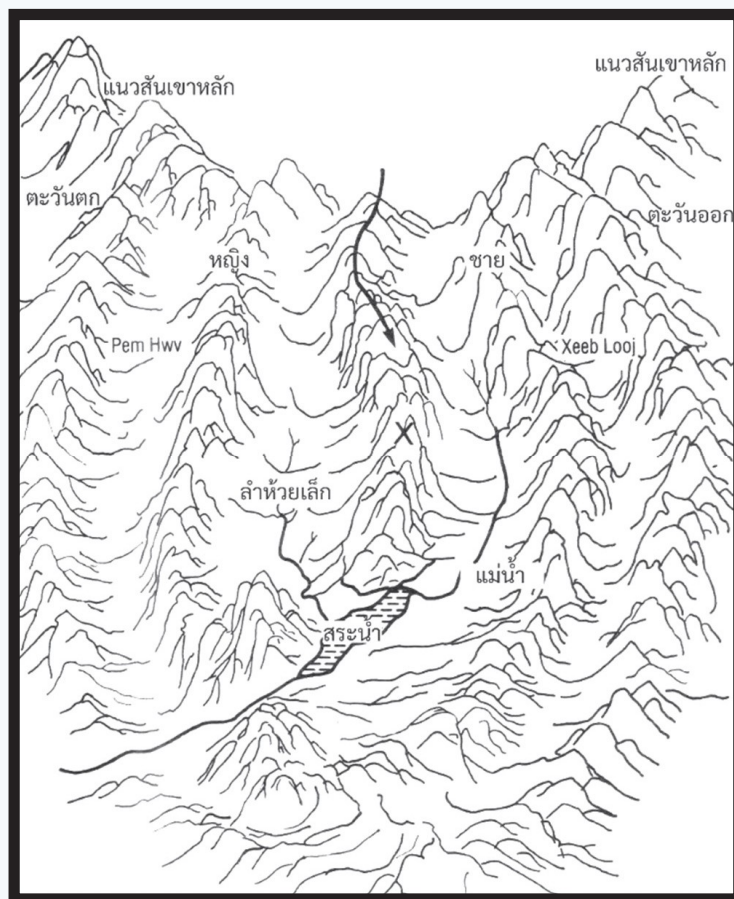
²¹ นอกจากได้รับอิทธิพลจากความเชื่อแบบจีนแล้ว ผู้เขียนเข้าใจว่าความเชื่อดังกล่าวยังโยงกลับไปถึงตำนานกำเนิดมนุษย์คู่แรกที่ว่าวันหนึ่งได้มีผู้ชายคนหนึ่งผุดโผล่ออกมาจากตรงรอยร้าวของผืนดิน และต่อมาก็มีผู้หญิงออกตามมา (ดูรายละเอียดในหัวข้อกำเนิดมนุษย์) ดังนั้น การฝังศพพ่อแม่หรือปู่ย่าในจุดที่มีพลังดังกล่าว คนม้งเชื่อว่าจะดลบันดาลให้ลูกหลานเจริญรุ่งเรือง

ลักษณะที่ดีของสิ่งหมกในความเชื่อของคนม้งคือ เป็นจุดที่เป็นเส้นทางเดินของพญามังกรหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งมีพลังอำนาจอย่างมาก ในการทำให้ผู้ตายที่ถูกนำไปฝังนั้นจะกลายเป็นส่วนหนึ่งของพลังอำนาจดังกล่าว ซึ่งจะส่งผลต่อการใช้ชีวิตอยู่ของลูกหลาน ทำให้เจริญรุ่งเรือง ทำมาหากินขึ้น ร่ำรวยและได้เป็นใหญ่เป็นโต ฯลฯ (ดูเพิ่มเติมใน Tapp, 1989: 152) ยิ่งเป็นจุดที่อยู่ด้านเหนือของอ่างน้ำหรือธรรมชาติก็จะยิ่งดี เพราะคนม้งเชื่อว่ามีมังกรอาศัยอยู่ได้น้ำในสระหรือในแม่น้ำที่จะเพิ่มพลังอำนาจแก่วิญญาณของผู้ตาย ซึ่งจะส่งผลต่อความโชคดีของลูกหลานที่ยังมีชีวิตอยู่ โดยด้านขวาของหลุมฝังศพเป็นของผู้หญิง ด้านซ้ายเป็นของผู้ชาย

การให้ความเคารพต่อเจ้าที่หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ดูแลพื้นที่ที่ใช้ฝังศพ เห็นได้เด่นชัดในสังคมม้ง กล่าวคือ ก่อนที่จะทำการขุดหลุมฝังศพ จะต้องเผากระดาษเงินเพื่อเป็นการขอซื้อที่ดินที่เป็นจุดฝังศพจากเจ้าที่ กับทั้งขอฝากฝังให้เจ้าที่เป็นผู้คอยดูแลบ้าน(ที่ฝังศพ)ของผู้ตายด้วย นอกนั้นโอกาสอื่น อย่างในวันปีใหม่หรือเทศกาลเซ่งเม้งที่ลูกหลานนำกระดาษเงินกระดาษทองและอาหารไปให้พ่อแม่หรือปู่ย่าที่หลุมฝังศพ ก็ต้องเริ่มต้นด้วยการเผากระดาษเงินกระดาษทองชุดหนึ่งให้เจ้าที่หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ดูแลพื้นที่ก่อน จากนั้นจึงค่อยให้ผู้ตาย

อีกโอกาสหนึ่งคือการอ้วญ์ดา (ua nyuj dab - เลี้ยงผีวัว) ที่ลูกชายทุกคนต้องทำให้กับพ่อแม่ที่ล่วงลับไปแล้ว คืบก่อนการทำพิธีจะต้องมีการอ้วนึ่งหรือเข้าทรง เพื่อไปเชิญวิญญาณของพ่อหรือแม่ที่จะรับการสักการะจากหลุมฝังศพกลับมาที่บ้าน เนื้อหาในการอ้วนึ่ง หมอเน้งจะขอบคุณเจ้าที่ที่ดูแลพื้นที่ที่เป็นจุดสุสาน ที่ช่วยดูแลบ้าน (หลุมฝังศพ) ของผู้วายชนม์ ด้วยการเผากระดาษเงินกระดาษทองเป็นการตอบแทน

จากนั้นจึงแจ้งให้เจ้าที่ทราบว่ามันจะมาพา (วิญญาณของ) พ่อหรือแม่นั้น ๆ กลับไปยังบ้านของลูกชายเพื่อรับการสักการะด้วยวัว ในวันรุ่งขึ้น มีการจ้างให้คนงานมานอนเฝ้าบ้าน(สุสาน)หนึ่งคืน ด้วยการเผากระดาษให้เป็นการตอบแทนเช่นกัน และขอให้เจ้าที่ช่วยดูแลอีกต่อหนึ่งด้วย วันรุ่งขึ้น หลังจากทำพิธีกรรม สักการะด้วยวัวหนึ่งตัวเสร็จแล้วมันจะทำพิธีส่งวิญญาณของพ่อหรือแม่นั้นกลับไปยังสุสานหรือบ้าน ขอขอบคุณคนงานที่มาช่วยเฝ้าบ้านด้วยการเผากระดาษให้ แล้วฝากฝังให้เจ้าที่ช่วยดูแลคุ้มครองบ้านบ้านของผู้วายชนม์ดังกล่าวต่อไป พร้อมกับการเผากระดาษเงินกระดาษทองเป็นการตอบแทน

ภาพลักษณะฮวงจุ้ยสุสานที่ดี (จุด X)

สรุปและอภิปราย

จักรวาลทัศน์ของม้งเป็นความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับสามส่วนด้วยกัน คือ โลกหรือผืนแผ่นดิน โลกเหนือท้องฟ้าและโลกใต้บาดาล²² (ดูภาพปกหลังประกอบ) **ส่วนแรกคือโลกหรือผืนแผ่นดิน** (ntiaj teb) ในความเข้าใจดั้งเดิมของคนม้งนั้น โลกมีลักษณะแบน ประกอบด้วยภูเขา แม่น้ำและทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ สำคัญคือทิศตะวันออกมีรูหรือหลุมขนาดใหญ่ (qhov ntuj) ที่ดวงอาทิตย์โผล่ขึ้นมาทุกเช้า กับดวงจันทร์โผล่ขึ้นมาตอนค่ำเช่นกัน

²² อีกโลกหนึ่งที่ไม่ค่อยชัดเจนนักในวิธีคิดและความเข้าใจของคนม้งคือโลกของคนตายหรือวิญญาณ ซึ่งก็ไม่ใช่บนท้องฟ้าหรือสวรรค์ทีเดียว แต่เป็นโลกของบรรพบุรุษ โลกแห่งความสงบ มีดมิดและเยือกเย็นสบายมากกว่าสวรรค์ตามความหมายในสังคมหรือความเชื่ออื่นๆ ทั้งนี้ โลกของคนตายหรือโลกแห่งวิญญาณ (Yeeb Ceeb หรือหยิน) ดังกล่าวเป็นโลกที่ตรงกันข้ามกับโลกของคนเป็น (Yaj Ceeb หรือหยาง)

เช่นเดียวกับทิศตะวันตกที่มีรูหรือหลุมบนพื้นผิวโลกที่ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ตกหายลับลงไป therein เหมือนกันกับน้ำที่ไหลจากแม่น้ำสายหลัก จะไหลไปลงในรูหรือหลุมขนาดใหญ่ที่ท้ายพื้นผิวโลก และจุดนั้นเป็น จุดที่พญามังกรอ้าปากรองรับและอมน้ำเอาไว้ (qhov zaj)

ส่วนที่สองคือโลกบนท้องฟ้า (ntuj) ท้องฟ้าในความเข้าใจของคนม้ง เป็นเสมือนหลังคา ตามตำนานแล้วท้องฟ้าประกอบด้วยสี่มุม (plaub ceg kaum ntuj) แต่ละมุมมีเสาค้ำยันจากพื้นดินขึ้นไป (ncej ntug) มีบันได เชื่อมระหว่างโลกหรือพื้นดินกับโลกบนท้องฟ้า มีประตูปิดกันที่สามารถ เปิดได้จากบนท้องฟ้าลงมาเท่านั้น บนฟ้าเป็นที่อยู่ของบรรดาเทวดาต่างๆ เป็นต้นว่า **เซ้า** (Saub หรือพระเจ้า) **จื่อหฺย่ง** (Ntxwg Nyooq หรือพญา มัจจุราช) **ซ้อ** (Xob หรือเทพสายฟ้า) และอื่นๆ โดยแต่ละองค์ทำหน้าที่และ มีอำนาจที่แตกต่างกันไป แต่ละองค์มีบริวารที่เป็นทหารและคนใช้มากมาย ประการสำคัญคือทุกสิ่ง ทุกชีวิตมนุษย์และสรรพสิ่งบนพื้นโลกถูกปกครอง กำกับและลงโทษโดยเทวดาบนท้องฟ้าซึ่งทำหน้าที่แตกต่างกันออกไป

ส่วนสุดท้ายคือโลกใต้บาดาล เป็นโลกของมังกร (Zaj teb)²³ เป็นเมือง แห่งความศิวิไลซ์ที่วิไลศมาหรา อุดมสมบูรณ์ไปด้วยผลผลิตธัญญาหาร และสรรพสัตว์สำหรับเป็นอาหาร น้ำท่าและแสงไฟวิจิตรการ มี**พญามังกร** (Zaj Laug) เป็นกษัตริย์ปกครองอยู่ในวังใหญ่โต ซึ่งพญามังกรนี้สามารถ แปลงร่างเป็นทั้งตัวมังกรและมนุษย์ที่เป็นพระราชามีข้าทาสบริวารรับใช้ แต่มักจะมีลูกสาวที่เป็นเจ้าหญิงสวยงามและไร้คู่ครอง ทั้งพญามังกร

²³ ซ่า (Zaj) ในความเข้าใจของม้งนั้นใกล้เคียงกับมังกรมากกว่าพญานาค เพราะม้งได้รับอิทธิพลจาก ความเชื่อแบบจีนมาก่อน อย่างไรก็ตาม อิทธิพลของสังคมไทยและลาวก็ส่งผลต่อม้งเช่นกัน โดยเฉพาะความเชื่อเกี่ยวกับพญานาคซึ่งอยู่ในน้ำหรือใต้ดิน ดังนั้น ซ่า (Zaj) หรือมังกร ในความคิด ของม้งจึงอยู่ทั้งบนท้องฟ้า บนพื้นดิน และได้บาดาลหรือใต้น้ำ

เจ้าหญิงและข้าทาสบริวารมักจะไหลออกมาอาบแดดหรือเล่นน้ำที่ขอบสระหรืออ่าง ซึ่งคนที่จะมีบุญวาสนาได้เห็นและลงไปยังโลกใต้บาดาลนั้น มักจะต้องเป็นคนดีและน่าสงสารเท่านั้น โลกทั้งสามในความคิดและความเข้าใจของคนม้งปรากฏในนิทานและพิธีกรรม โดยเฉพาะนิทานเรื่องเหนียเก้าหยั่วป่า (Niam Nkauj Zuagpaj)²⁴ และนิทานเรื่องเหม่าญ่าลือ (Maum Nyajlwj) สำหรับเรื่องแรกตามเนื้อหาที่นิยมเล่ากันและในหนังสือ (Johnson & Yaj, 1992) (ดูปกหลังประกอบ)

จักรวาลทัศน์ในระดับนามธรรมเป็นวิธีคิดและความเข้าใจของผู้คนในกลุ่มชาติพันธุ์เกี่ยวกับกำเนิดมนุษย์ โลก บรรดาสรรพสัตว์ หรือแม้กระทั่งเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ขณะที่ในระดับที่เป็นปรากฏการณ์ในชีวิตประจำวันนั้นมีการปฏิบัติเกี่ยวกับจักรวาลทัศน์ในรูปแบบของกิจกรรม ประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ จักรวาลทัศน์จึงเป็นความสัมพันธ์ระหว่างความคิดความเข้าใจและการใช้ชีวิตประจำวันกับพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวงจรชีวิต คือเกิด เจ็บป่วยและเสียชีวิต เป็นการจัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จักรวาลทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีได้มีเพียงหนึ่งเดียวและตายตัว หากแต่มีหลากหลายและความเป็นพลวัต นั่นคือปรับเปลี่ยนไปตามกาลเวลาและสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะความสัมพันธ์ที่มีกับกลุ่มชาติพันธุ์รอบข้างอย่างชาวจีน ชาวไทยและลาว จึงมีการรับเอาจักรวาลทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นเข้ามาผสมผสาน ในขณะที่เดียวกันจักรวาลทัศน์ของชาวม้งก็อาจส่งอิทธิพล

²⁴ นอกจากนิทานเรื่องดังกล่าวเป็นเรื่องที่นิยมเล่ากันในสังคมม้งทั้งในไทยและลาว กับถูกนำมาพิมพ์ลงในรูปแบบของหนังสือแล้ว ช่วง 1-2 ทศวรรษที่ผ่านมายังมีคณะนักแสดงม้งนำเอานิทานเหล่านี้มาสร้างเป็นหนังเชิงอิงนิทานและความเชื่อของม้ง ซึ่งเป็นที่นิยมกันมากในหมู่คนดูทั้งรุ่นผู้ใหญ่และเยาวชนรุ่นใหม่ที่ไม่ค่อยได้ฟังในรูปแบบของนิทานกันแล้ว ปัจจุบันได้ถูกนำไปเผยแพร่ใน Youtube ที่คนสามารถดูกันได้ทั่วไป (<https://www.youtube.com/watch?v=vjwS-V62z04>)

ต่อจักรวาลทัศน์ของกลุ่มใกล้เคียงด้วย ยิ่งในยุคปัจจุบันที่อิทธิพลของรัฐบาลและกระแสโลกาภิวัตน์ รวมทั้งระบบการศึกษาและศาสนาหลักจากภายนอกได้เข้ามามีบทบาทในวิถีชีวิตของชาวม้งมากขึ้น แม้คนม้งรุ่นใหม่ที่ผ่านระบบการศึกษาในโรงเรียนกับกลุ่มที่เปลี่ยนไปนับถือศาสนาอื่นจะไม่ได้ใส่ใจกับความสำคัญของระบบจักรวาลทัศน์อีกต่อไป แต่ในบรรดาคนม้งส่วนใหญ่ในปัจจุบันแล้ว ผู้นำพิธีกรรมและผู้นำแซ่ตระกูลยังคงมีบทบาทด้านความเชื่อ พิธีกรรมและการดำรงชีวิตประจำวันอยู่อย่างมาก

อย่างไรก็ตาม การถ่ายทอดองค์ความรู้ว่าด้วยจักรวาลทัศน์ในสังคมม้งยังคงมีอยู่ ทั้งที่เป็นรูปแบบดั้งเดิม คือพิธีกรรม บทลำนำน่าและดนตรีภาซิด เรืองเล่า ฯลฯ และแบบที่มีการใช้เทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่ช่วย เช่น หนังสือและการแสดง การ์ตูน สิ่งพิมพ์ สื่อสังคมออนไลน์ รวมทั้งการเรียนการสอนในห้องและนอกห้องเรียน เป็นต้น

สุดท้ายนี้ผู้เขียนขอขอบคุณส่วนหนึ่งของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้ จ้งเน้ง ช่ง (Txooj Neeb Xyooj) หมอเน้ง บ้านน้ำเป็น ตำบลปากกลาง อำเภอปัว จังหวัดน่าน เจี้ยไจ้ หลี (Txiaj Ntsaim Lis) ผู้ประกอบพิธีแต่งงานและพิธีศพ บ้านดอยติ้ว อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน ไสต้า หลี (Xaiv Ntaj Lis) ผู้ประกอบพิธีกรรมประจำตระกูล บ้านคางฮ่อ ตำบลปากกลาง อำเภอปัว จังหวัดน่าน และหว่าเย่ง หว่า (Vam Yeej Vaj) หมอเน้ง หมอแคนและผู้ประกอบพิธีแต่งงานและพิธีศพในชุมชนม้ง มลรัฐวิสคอนซิน สหรัฐอเมริกา